

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Mårten Matell

Hur majoriteter kan ta kontroll över tillgångars avkastningsförmåga

En jämförelse mellan aktie-
och inkråmsöverlåtelser ur ett aktieägarminoritetsper-
spektiv

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Jaakko Salminen

Termin: VT 2023

Innehåll

Summary	1
Sammanfattning	3
Förord.....	5
Förkortningar	6
1 Inledning	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Övergripande syfte och frågeställningar	8
1.3 Avgränsningar	8
1.4 Terminologi	9
1.5 Metod och material.....	10
1.5.1 Perspektiv.....	10
1.5.2 Metod.....	11
1.5.2.1 Rättsdogmatisk metod.....	11
1.5.2.2 Rättssociologisk metod.....	13
1.5.3 Material.....	14
1.6 Forskningsläge.....	17
1.7 Uppsatsens disposition	18
2 Om aktiebolag och minoritetsskydd.....	21
2.1 De lege lata kontra de lege ferenda	21
2.2 Aktiebolagets karakteristik.....	21
2.3 Aktiebolagets bolagsorgan	23
2.3.1 Bolagsstämman – aktieägarnas organ.....	23
2.3.2 Styrelsen.....	24
2.3.3 Verkställande direktör och andra företrädare	25
2.3.3.1 Den verkställande direktören	25
2.3.3.2 Firmatecknare och företrädare med fullmakt.....	26
2.3.4 Vem utövar kontroll över tillgångarnas avkastningsförmåga?.....	26
2.4 Om minoritetsskydd	30
2.4.1 Agentproblem	30
2.4.2 Generalklausulerna i ABL	31
3 Att ta kontroll över tillgångars avkastningsförmåga genom förvärv av aktier	33
3.1 Introduktion till kapitlet.....	33
3.2 Förvärv av nyemitterade aktier.....	33
3.2.1 Minoritetsskydd vid emissioner.....	34

3.2.2	Praktiska överväganden	35
3.3	Förvärv av befintliga aktier	35
3.3.1	Avtalsfriheten.....	35
3.3.2	Lagstadgade undantag från avtalsfriheten	36
3.3.2.1	Samtyckesförbehåll.....	36
3.3.2.2	Förköpsförbehåll	36
3.3.2.3	Hembudsförbehåll.....	36
3.3.2.4	Aktieägaravtal	37
3.3.2.5	Tvångsinlösen	37
4	Att ta kontroll över tillgångars avkastningsförmåga genom inkråmsöverlåtelse	39
4.1	Allmänt om inkråmsöverlåtelse	39
4.2	Bolagsrättsliga aspekter av inkråmsöverlåtelse	39
4.3	Ideella skador.....	40
5	De aktiebolagsrättsliga generalklausulernas tillämpning i praxis	42
5.1	Introduktion till kapitlet.....	42
5.2	NJA 2000 s 404 – SWAB-målet	42
5.3	NJA 2013 s 1250 – Crisp-målet	44
6	Analys och avslutning.....	46
6.1	Jämförande analys	46
6.1.1	Svårigheten för minoriteten att påverka styrelsen	46
6.1.2	Diskrepansen i det juridiska skyddet	47
6.2	Avslutande sammanfattning och förslag på lösningar.....	49
6.2.1	Avslutande sammanfattning	49
6.2.2	Vägar framåt	50
	Käll- och litteraturförteckning.....	52
	Källor	52
	Offentligt tryck.....	52
	Statens offentliga utredningar.....	52
	Propositioner.....	52
	Betänkanden	52
	EU-rättsligt material.....	52
	Litteratur	53
	Övrigt	54
	Internetkällor.....	54
	Otryckta källor	55
	Rättsfallsförteckning	56
	Högsta domstolen	56
	EG-domstolen	56

Summary

A shareholder in an asset holding company, who wishes to gain direct control over the asset's capacity to produce profit, currently has two possible paths to choose from in order to achieve his or her goal. He or she can either acquire shares in the company or directly or indirectly acquire the asset itself. Depending on the chosen path, the shareholder will encounter different types of obstacles. This essay aims to explain and compare these two different procedures from a minority shareholder's perspective, meaning from the perspective of the shareholder(s) who must relinquish control in order for the aforementioned shareholder to increase his or hers.

In the case of choosing a share purchase procedure, the minority is primarily protected by the principle of negative freedom of contract, which provides a particularly strong protection mechanism. The exception to this is compulsory purchases of minority shares, which requires a single shareholder to control more than nine tenths of a company's shares and to offer to the minority to acquire their shares for market price. In the case of choosing an asset purchase procedure, theoretically, only a board decision is needed, which is problematic since the board, in practice, has disproportionately greater power than given to them by the power distribution in the Swedish Companies Act. This discrepancy tends to favor majority shareholders. However, according to precedents, the company's Articles of Association need to be amended before the sale is decided upon, which requires a two thirds majority at the general meeting. This restricts the board to some extent, but a majority shareholder can deceive minority shareholders with an apparently uncontroversial amendment that then opens the floodgates for the board. Also, if the majority shareholder controls more than two thirds of the stock, the owner can change the Articles of Association and decide upon the sale of assets regardless of the board. Both the board and the general meeting, however, are limited by the Swedish Companies Act's general clauses that do not allow unfair legal actions by the board or general meeting resolutions that benefit someone at the expense of the company or any shareholder. However, this essay points out weaknesses in the general clauses. Precedents indicates that market-based compensation for the asset makes it difficult to establish unfairness, although other interpretations can be made. In summary, approximately a 23 percentage points lesser shareholding is required to achieve the same outcome if the majority shareholder chooses an asset purchase procedure instead of a compulsory purchase of minority shares.

This discrepancy is not intentional or even foreseen in the legislative preparations. It's related to the background of the procedures. While share purchases involve the minority shareholder as an autonomous party (and as an atomic individual, their legal actions reflect complete internal consensus), when it comes to asset purchases, the company, as a legal entity, has full

discretion over its assets and is thus party to any contract regulating a sale of those assets. In order for a company to be practically operational, consensus decisions cannot be the norm, which is why a company's legal actions (for the most part) will never fully reflect the entire collective opinion of the shareholders.

However, the fact that the legal discrepancy is understandable does not make it justifiable. There is a reason why the legislator has chosen to require compulsory purchases of minority shares to 1: be decisions falling within the lawful authority of the general meeting, and 2: require more than nine tenths majority to be carried out. It cannot be the legislator's opinion that the object of protection under such laws (the minority shareholders) does not deserve the protection simply because the majority chooses a different procedure. Legislation should therefore be implemented to wipe out these differences. The essay proposes amendments to the Swedish Companies Act that 1: clarify the duties of board members toward the company and its shareholders, 2: require certain asset sales to fall within the lawful authority of the general meeting, and 3: that such asset purchases can only be approved by the general meeting if more than nine tenths of the votes from the issued shares support the proposal.

Sammanfattning

En aktieägare i ett tillgångsägande aktiebolag, som vill få egenhändig kontroll över en tillgångs avkastningsförmåga, har idag två möjliga vägar att välja mellan för att uppnå sitt mål. Denne kan förvärva aktier i bolaget eller förvärva, direkt eller indirekt, själva tillgången. Beroende på vilken väg som väljs kommer aktieägaren stöta på olika typer av hinder. Denna uppsats syftar till att redogöra för dessa och jämföra de två olika förfarandena ur ett aktieägarminoritetsperspektiv, det vill säga ur perspektivet hos den eller de aktieägare som måste avsäga sig sin kontroll för att den tidigare nämnda aktieägaren ska kunna öka sin.

I det fall ett aktieöverlåtelseförfarande väljs så skyddas minoriteten först och främst av den negativa avtalsfriheten, som utgör ett synnerligen starkt skydd. Undantaget från detta är tvångsinlösensförfarandet, som kräver att en ensam aktieägare kontrollerar mer än nio tiondelar av aktierna samt ersätter minoriteten marknadsmässigt för aktierna. I det fall ett inkråmsöverlåtelseförfarande väljs behövs i teorin endast ett styrelsebeslut, vilket är problematiskt eftersom styrelsen i praktiken har en oproportionerligt stor makt givet vad den borde ha enligt maktfördelningen i aktiebolagslagen, och denna diskrepans tenderar att gynna majoritetsägare. Enligt praxis behöver dock bolagsordningen ändras innan överlåtelsen beslutas, vilket kräver två tredjedelars majoritet på bolagsstämman. Styrelsen begränsas därmed en aning, men en majoritetsägare kan föra minoritetsägare bakom ljuset med en till synes okontroversiell bolagsändring som sedan öppnar dammluckorna för styrelsen. En majoritetsägare som kontrollerar mer än två tredjedelarna av rösterna kan dock både ändra bolagsordning och avyttra inkråmet oavsett styrelsens åsikt. Både styrelse och stämma begränsas dock av generalklausulerna som inte tillåter otillbörliga rättshandlingar eller stämmobeslut som gynnar någon på bekostnad av bolaget eller någon aktieägare. Denna uppsats belyser dock på svagheter i generalklausulerna. Praxis pekar nämligen mot att en marknadsmässig ersättning för inkråmet resulterar i att otillbörlighet inte kan fastställas, även om andra tolkningar kan göras. Sammanfattningsvis behövs det alltså ett cirka 23 procentenheter mindre aktieinnehav för att åstadkomma samma utfall om majoritetsägaren väljer ett inkråmsöverlåtelseförfarande istället för ett tvångsinlösensförfarande.

Denna diskrepans är inte avsiktlig (eller ens förutsedd i förarbeten), utan har att göra med bakgrunden till förfarandena. Medan aktieöverlåtelser har minoritetsägaren som autonom part (och denne i egenskap av atomär individ med ett rättshandlande speglar en fullständig inre konsensus) så har företaget i egenskap av juridisk person full rådighet över inkråmet och är således part i en försäljning av detta. För att ett bolag överhuvudtaget ska kunna drivas i praktiken kan inte konsensusbeslut vara normen, varför ett bolags rättshandlande (i stort sett) aldrig kommer spegla hela aktieägarkollektivets åsikt.

Att den juridiska diskrepansen därför är förståelig gör den dock inte försvarbar. Det finns en anledning till att lagstiftaren har valt att kräva att tvångsinlösenförfaranden 1: är beslut som omfattas av bolagsstämmans legala beslutsbefogenhet, och 2: kräver mer än nio tiondelars majoritet för att röstas igenom på bolagsstämman. Det kan inte vara lagstiftarens uppfattning att skyddsobjektet för regleringen (minoritetsaktieägaren) inte förtjänar sitt skydd bara för att majoriteten väljer ett annat förfarande. Lag bör därför stiftas som syftar till att utjämna skillnaderna. Uppsatsen föreslår av den anledningen 1: regler i aktiebolagslagen som tydliggör styrelseledamöters lojalitetsplikt gentemot bolaget och dess aktieägare, 2: krav på att vissa inkråmsöverlåtelser omfattas av bolagsstämmans legala beslutsbefogenhet och 3: att sådana inkråmsöverlåtelser endast kan röstas igenom av bolagsstämman om mer än nio tiondelar av rösterna från de utfärdade aktierna bifaller förslaget.

Förord

Tack till min handledare Jaakko Salminen för att han har utfört sitt handledaruppdrag klanderfritt.

Tack justitierådet Johan Danelius som skrev den lokalfinalsfrågan i Svenska Juridiska Mästerskapen 2023 som denna uppsats tar sitt avstamp från, dels för att jag fick ett intressant ämne mer eller mindre serverat på silverfat, dels för att han var vänlig nog att önska mig lycka till när jag på banketten efter riksfinalen berättade att jag valt att använda hans fråga som grund för min uppsats.

Tack till min lagkamrat i Svenska Juridiska Mästerskapen 2023, Olof Påhlsson, för att varje timme han lade ned på rättsutredningen inför lokalfinalen var en timme mindre jag behövde göra detsamma för min uppsats.

Tack Vilhelm Rondahl på Vinge för de flertalet tips på uppsatsämnen han gav mig, även om jag i slutändan inte skrev om något av dem. Sådan är konsultrollen.

Tack Alice Forsell på Stockholms tingsrätt för hjälp med frågor om skadestånd i bolagsrättsliga sammanhang.

Tack mor och far för allt stöd ni gett mig. Detta har möjliggjort för mig att skriva denna uppsats närmare familj, släkt och vänner än annars.

Tack Försvarsmakten för att ha erbjudit mig arbetstillfällen under våren. Att sova under en gammal ammoniaktank i Skövde, under stjärnorna i Tiveden och i en flyghangar i Hagshult har gett mig nyttiga kontraster och perspektiv under mitt uppsatsskrivande.

Tack Lunds Akademiska Officerssällskap för att ni direkt och indirekt via AROS och SjöLund har skänkt mig förnöjsamhet under våren med diverse baler. Ad Utrumque!

Slutligen tack till staden Lund, mitt hem under större delen av det senaste decenniet. Tack för alla minnen och upplevelser jag fått genom åren som Lundastudent.

Utile Dulci!

Stockholm, 14 juni 2023

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslag (2005:551)
ABL 44	Aktiebolagslag (1944:705)
ABL 75	Aktiebolagslag (1975:1385)
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättsens område
CSR	Corporate Social Responsibility
EU	Europeiska unionen
EG	Europeiska Gemenskapen
HD	Högsta domstolen
JB	Jordabalk (1970:994)
KöpL	Köplag (1990:931)
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
OECD	The Organisation for Economic Co-operation and Development
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
SCB	Statistiska Centralbyrån
SkL	Skadeståndslag (1972:207)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Inom många företag är en stor del av företagets värde kopplat till tillgångar. Dels är kapital bundet i inköpet eller utvecklandet av dessa tillgångar, dels så står dessa för en stor del av vinstgenereringen i företaget. Detta gäller även tjänsteföretag. Varumärken (immateriella tillgångar) för välkända tjänsteföretag som Goldman Sachs (investmentbank), McKinsey & Co (strategikon-sult) och PwC (finansiell konsult) kan sägas generera vinst indirekt genom att varumärkena lockar klienter som, om varumärket varit betydligt svagare, annars kanske hade valt konkurrenter med starka varumärken som Morgan Stanley, BCG respektive Deloitte.

Naturligtvis kommer olika aktörer förr eller senare söka öka kontrollen över dessa tillgångar i syfte att tillskansa sig en större del av vinstgenereringen och rätt att bestämma hur de ska nyttjas. Kontrollen kan ökas genom att öka sitt direkta ägarskap över tillgångarna eller sitt indirekta ägarskap över tillgångarna (genom att öka sitt ägande av aktier i bolaget som äger tillgångarna). Dessa olika tillvägagångssätt må i slutändan ge upphov till samma utkomst i praktiken, men förfarandena skiljer sig åt tillika de juridiska ramverk förfarandena måste hålla sig inom. Rättsreglerna som reglerar de olika förfarandena är nämligen framtagna med vissa principer i åtanke som exempelvis minoritetsskydd eller avtalsfrihet och beroende på förfarande är olika principer mer eller mindre framträdande. Skillnaden mellan de juridiska ramverken kan därför ge upphov till kryphål, vilket var temat för lokalfinalsfrågan i Svenska Juridiska Mästerskapen 2023.

I det fiktiva målet var tre vänner delägare i ett bolag som en av vännerna startat under studietiden. Med åren hade en tillgång i form av en programvara utvecklats, med ett bokfört värde om ca 30 miljoner kronor. Denna programvara utgjorde i stort sett hela tillgångssidan av balansräkningen. Oenighet uppstod mellan delägarna och två av dem konstruerade ett snillrikt upplägg för att göra sig av med den tredje. Genom stämmobeslut (de två delägarna hade tillsammans 60 % av rösterna, den tredje ägde resterande 40 %) avyttrades tillgången till ett bolag som råkade ägas bland annat av just de två delägarna (men inte den tredje). Det var inte självklart att generalklausulen i ABL 7:47 (klausulen kommer att förklaras i uppsatsens avsnitt 2.4.2) var tillämplig eftersom det kunde argumenteras för att ingen nackdel hade drabbat den tredje delägaren. Bland annat kunde priset eventuellt anses vara marknads-mässigt. Resultatet blev i det närmaste identiskt med om en tvångsinlösen av den tredje delägarens aktier hade skett till ett vederlag som eventuellt var lägre än vad som hade krävts vid en tvångsinlösen. Genom att de två delägarna valde att förfara med en inkrämsöverlåtelse istället gjorde det dock inget att de inte hade aktieinnehav nog att påkalla tvångsinlösen.

Under förberedelseskedet noterade jag och min lagkamrat att denna diskrepans högst sparsamt uppmärksammats i doktrinen. Det fanns visserligen praxis som förlänade viktiga prejudikat för delfrågor i målet, främst kopplat till diskussioner om relevansen av sakomständigheterna i fallet. Den ”stora frågan”, nämligen att aktieägarminoriteter riskerar att få sitt minoritetsskydd urholkat baserat på vilket förfarande aktieägarmajoriteten väljer, var dock inte utforskad. Givetvis var detta avsiktligt från arrangörens sida, det hade inte varit en givande huvudförhandling och det hade blivit väldigt skintorra inlagor om ena laget satt på trumfkort rättslägesmässigt, men av samma anledning passade det mig utmärkt att gräva djupare i frågan genom mitt examensarbete.

1.2 Övergripande syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att utreda olika tillvägagångssätt för att öka en persons kontroll över avkastningsförmågan hos viktiga tillgångar i ett aktiebolag och jämföra dessa tillvägagångssätt ur ett minoritetsperspektiv. I synnerhet kommer aktieöverlåtelser att jämföras mot inkråmsöverlåtelser.

För att uppfylla syftet kommer följande frågeställningar att besvaras:

1. Vem utövar kontroll över en tillgångs avkastningsförmåga?
2. Hur ökar en person sin kontroll över en tillgångs avkastningsförmåga genom aktieöverlåtelser respektive inkråmsöverlåtelser?
3. Vad har det för betydelse för en aktieägarminoritet om någon som önskar öka sin kontroll över en tillgångs avkastningsförmåga i aktiebolaget avser förvärva denna kontroll med hjälp av aktieöverlåtelser kontra inkråmsöverlåtelser?

1.3 Avgränsningar

Så som kommer beröras i metodavsnittet (avsnitt 1.5) samt i avsnitt 2.3.4 fann jag det nödगत att föra ett annat än rättsdogmatiskt resonemang kring styrelsernas makt i praktiken då svaren annars skulle bli så pass teoretiska att dess nytta skulle kunna ifrågasättas, vilket blir tydligt i avsnitt 6.1.1 och 6.2.2. För att föra ett fullödigt resonemang kring styrelsernas praktiska makt måste deras agerande beskådas i ljuset av de krav som ställs på dem. Av den anledningen är styrelser och deras medlemmars lojalitetsplikt ett område av intresse. Jag har dock valt att avgränsa uppsatsen till att endast kortfattat konstatera att det för styrelser finns en tydlig lojalitetsplikt och att det för styrelsemedlemmar finns en uppfattning inom doktrinen att det finns en begränsad lojalitetsplikt.¹ Anledningen till det är att denna del av uppsatsen avviker från huvudspåret och så att säga är ett i praktiken nödvändigt ”stickspår” som jag helst inte vill expandera allt för mycket. Just lojalitetsplikter är föremål för omfattande

¹ *Supra* not 85

forskning varför det vore en ogynnsam tyngdpunktsförflyttning att fördjupa mig mer i dessa.²

I avsnitt 3.2.1 tar jag upp att aktieägarmajoriteter vid nyemissioner har en teoretisk möjlighet att omintetgöra det minoritetsskydd som ges av företrädesrätten. Huruvida detta är ett förekommande problem eller inte kommer inte undersökas närmare. Det finns tre anledningar till detta. Detta har dels att göra med att det inte ligger i en sådan majoritets intresse att erkänna det (och de är de enda som kan ge svar på frågan) varför sådan data är svåråtkomlig. Dels beror det på att jag i avsnitt 6.1.2 konstaterar att minoriteten själv genom sitt agerande kan minimera en sådan risk samt att majoriteten själv riskerar att inte lyckas med sitt upplägg om bedömningen som gjorts av minoritetens möjlighet att delta visar sig vara felaktig. Den sista anledningen är att en utveckling av en sådan fråga skulle likt vad som skrivits ovan om styrelsers reella makt flytta fokus från det rättsdogmatiska temat och i ärlighetens namn inte vara av ett för juridiken betydelsefullt tvärvetenskapligt inslag då minoriteten som sagt redan har ett gott skydd, både i teorin och praktiken. Överlag skulle många delar av denna uppsats kunna kompletteras med empiriska undersökningar, men som påtalats i föregående stycke var anledningen till att jag tillåtit ett sådant avsteg vad gäller styrelsers reella makt att jag anser det nödvändigt. Jag vill med det inte öppna dammluckorna på vid gavel för att göra denna uppsats till en tvärvetenskaplig SOU.

1.4 Terminologi

Jag önskar redan nu förtydliga vissa begrepp. Det första är begreppet majoritetsägare. Majoritetsägare i sin mest grundläggande form betyder endast ägare som äger mer än hälften av bolagets aktier. Det kommer framgå i avsnitt 5.2 att det i själva verket krävs två tredjedelars majoritet för att vid inkrämsöverlåtelser av det slag som uppsatsen behandlar kunna agera på samma sätt som en majoritet med strax över hälften av rösterna gör vid ”vanliga” bolagsstämmobeslut, det vill säga oberoende av minoriteten. Eftersom varje aktie (av samma slag) ger lika röst så spelar ägaren av aktien ingen roll. Med aktieägarmajoritet avses därför även flera aktieägare, var för sig kanske en minoritet, men som agerar i samförstånd för att uppnå erforderlig majoritet. Undantaget från detta är frågor om tvångsinlösenförfarande, som avser en enskild majoritetsaktieägare med ett innehav som överstiger nio tiondelar av bolagets aktier. För att inte skapa flertalet nya ord så kommer begreppet ”majoritetsaktieägare” (i olika varianter) användas genomgående i uppsatsen.

Det andra begreppet som behöver förtydligas är ”tillgångars avkastningsförmåga”. Uppsatsen har avgränsat sig på så sätt att det förutsätts att aktörerna (aktieägare mm) inte är intresserade av tillgångar för sakens skull, utan för att dessa tillgångar, nyttjade i en affärsmässig verksamhet, ger ekonomisk avkastning. Av den anledningen förutsätts det för aktörerna vara ointressant

² *Supra* not 77

huruvida den ekonomiska avkastningen tillfaller dem genom att de äger aktier i bolaget som äger tillgångarna, äger tillgångarna direkt, har avtalat om rätten till avkastning med tillgångarnas ägare eller på något annat sätt kan få ekonomisk vinning av tillgångarna.

1.5 Perspektiv, metod och material

I uppsatsen kommer olika typer av material ges olika stor tyngdpunkt beroende på vilken av forskningsfrågorna som besvaras. Därför kommer detta avsnitt redogöra för vilken metod som har nyttjats och vilket material som har använts för respektive frågeställning. Dessförinnan behöver dock uppsatsens perspektiv förklaras.

1.5.1 Perspektiv

Det framgår av syftet att uppsatsen anlägger ett ”minoritetsperspektiv”, men vad innebär det att studera associationsrätten ur en aktieägarminoritets perspektiv? Vad är det en minoritet är intresserad av? Detta behöver klargöras innan en slutsats kan nås om huruvida något ligger i en minoritets intresse. I denna uppsats kommer företaget och dess intressenter att betraktas genom de glasögon som agentproblemteorin bibringar. Denna teori beskriver företaget som en samling relationer mellan intressenter där relationerna är av agent-principal-typ. En mer utförlig beskrivning av agentproblem ges i avsnitt 2.4.1, men för detta avsnitt behöver det beläggas att vad som är bärande för sådana relationer är att intressenterna förr eller senare hamnar i situationer där de har olika intressen, därför att deras intressen enligt teorin är *egenintressen*. En utgångspunkt i uppsatsen är alltså att minoriteten önskar värna sitt själviska egenintresse. När lagstiftaren stiftar lag på associationsrättens område och betraktar associationen som en samling agentproblem kommer den att med lagstiftningen som verktyg att försöka särbehandla principaler positivt för att utjämna det övertag agenten vanligtvis har. Då aktieägarminoriteter anses vara en principalgrupp kommer således rättsregler stiftas som ger dem rättigheter som aktieägarmajoriteter saknar. Att lagstiftaren ska betrakta aktiebolaget som innehållandes ett knippe agentproblem är inte självklart, utan ett ideologiskt val. Som kontrast till detta finns t ex Chicagoskolans liberala tankegodsd som anser att rättsregler som syftar till att skydda principaler är ett övergrepp på parternas civilrättsliga möjligheter att reglera sina relationer för att uppnå rättvisa.³ Aktiebolagslagen innehåller dock många principalskyddsregler och det är därför passande att anlägga ett agentproblemsraster över uppsatsens perspektiv.⁴

³ Easterbrook och Fischel, s 1444 ff., argumenterar till exempel för att associationsrätten i princip skulle kunna avskaffas till förmån för civilrättsliga avtal men bland annat att många ”neutrala” avtalsvillkor (t ex voteringsregler) då hade fått ett närapå identiskt utseende med delar av dagens associationsregler samt att vissa potentiella situationer hade negligerats och lämnats oreglerade och att associationsrätten därför är samhällsekonomiskt relevant eftersom den fyller en sorts standardavtalsfunktion.

⁴ Exempel på principalskyddsregler är borgenärskyddsregler så som 17 kapitlet i ABL

1.5.2 Metod

1.5.2.1 Rättsdogmatisk metod

Uppsatsen är i huvudsak skriven i enlighet med den så kallade rättsdogmatiska metoden. Trots att metoden är relativt intuitiv att följa så är den desto svårare att beskriva. Slarvigt sammanfattat, men för vardagliga konversationer tillräckligt fullödigt trots brist på nyans, brukar den rättsdogmatiska metoden beskrivas som förfarandet att studera rättskällor för att ur ett juridiskt perspektiv besvara frågan ”Vad gäller i detta fall?”.⁵ För att beskrivningen ska ges en mer begriplig innebörd inom den ram vilken denna uppsats utgör behöver dock begreppet vidgas. Som stöd för detta har främst Jan Kleinemans avsnitt om den rättsdogmatiska metoden i boken ”Juridisk metodlära” konsulterats.

Den rättsdogmatiska metoden gör inga anspråk på att beskriva hur gällande rätt faktiskt faller ut och påverkar rättssubjekten. För detta har metoden historiskt kritiserats för att vara ovetenskaplig, vilket är förklarligt ur ett naturvetenskapligt perspektiv då till exempel naturvetenskapliga experiment syftar till att studera fysikaliska sanningar för att med ett stort mått av säkerhet kunna förkunna hur ett identiskt experiment kommer att falla ut om det genomförs senare.⁶ Resultatet av en rättsdogmatisk utredning behöver dock inte nödvändigtvis kunna replikeras i en rättstillämpning trots studiens höga kvalitet, då domaren kan ha andra värderingar än den som genomför den rättsdogmatiska undersökningen och dessa värderingar skulle kunna genomsyra domarens bedömning.⁷ Den rättsdogmatiska metoden beskriver alltså snarare hur gällande rätt bör komma att ge utslag i rättstillämpningen givet att de förutsättningar som studien framlägger i form av exempelvis avgränsningar och övergripande syfte i tillräcklig omfattning liknar de som rättstillämparen ställs inför och rättstillämparen inte har starka personliga åsikter i frågan som skiljer sig från studiens upphovsman.

Ett konkret exempel på hur den faktiska rättstillämpningen inte omfattas av studier som tillämpar metoden är avsaknaden av empiriska undersökningar av underrätters rättstillämpning. Förvisso förekommer det att många uppsatser som i huvuddrag tillämpar den rättsdogmatiska metoden studerar den gällande rättsens genomslag i underrätterna, men detta innebär att uppsatsen parallellt med den rättsdogmatiska metoden tillämpar en annan metod, till exempel den rättssociologiska metoden (se avsnitt 1.5.2.2). Varför kan inte underrätternas tillämpning anses tillhöra den rättsdogmatiska metoden? Svaret på den frågan är att det bärande elementet i den rättsdogmatiska metodens angreppssätt på alla de normer som finns att tillgå är att dessa rangordnas hierarkiskt i en rättskällelära och att underrätternas domar ej anses ha en plats

⁵ Kleineman, s 21 ff.

⁶ Kleineman, s 23 ff.

⁷ Bladini, s 303 ff.

i den hierarkin.⁸ Detta kommer utvecklas nedan så snart rättskällevärdet har förklarats.

För att kunna svara på vad gällande rätt säger i ett visst fall behöver det först fastställas vad som kan anses vara gällande rätt. Detta behov uppstår i synnerhet när normer som var för sig skulle kunna anses utgöra gällande rätt ger svar som motsäger varandra. Rättskällevärdet hjälper till med detta.

Rättskällevärdet har en rättsfilosofisk bakgrund. Stora tänkare som Thomas av Aquino, John Austin och H.L.A Hart har utvecklat tankegodis kring vad som är rätt och varför, men för denna uppsats del kan de facto att den svenska staten anses suverän av världssamfundet och att vi har en, av de rättssubjekt som erkänner och påverkas av de normer denna uppsats söker studera, erkänd konstitution som anger att den offentliga makten ska utövas under lagarna räcka för att lagstiftning som rättskälla skall placeras högt i hierarkin.⁹ Att exempelvis EU-rätt placeras än högre i hierarkin och lagförarbeten placeras lägre framkommer sedan direkt eller indirekt ur denna lagstiftning.¹⁰ Denna rangordning är som tidigare påpekats nödvändig då normer inte sällan står i konflikt med varandra. Den gällande rätten när en sådan konflikt står för handen är då den rätt som härrör ur den högsta representerade rättskällan.¹¹ Rättskällevärdet är dock inte en statisk hierarki utan ett resultat av juristkollektivets erkännande och kan därför skilja sig på beroende på rättsområde.¹² Inom exempelvis skadeståndsrätten kan till exempel doktrinära produkter så som adekvansläran ha ett rättskällevärde närmast i likhet med lag.¹³ Av pragmatiska skäl är doktrin betydelsefull även inom områden där dess rättskällevärde inte likställs med lagstiftarens eller rättstillämparens produkter. Rättsvetare tar nämligen ofta på sig den mödosamma uppgiften att försöka sammanfatta ett rättsläge som alltmer börjar spreta när lagar omformuleras och praxis (även

⁸ Rättskällevärdet benämns formellt *erkänningsregeln*, en översättning på det av Herbert Hart lanserade begreppet *the Rule of Recognition*. Regeln gör det möjligt att inkorporera nomokrati (regelstyre, att makten utövas med regler och är begränsad av regler) i svaret på vad som gör en regel till en rättsregel. Se Dahlman, s 18 f. (om nomokrati) och s 21 ff. (om erkänningsregeln)

⁹ RF 1:1

¹⁰ Vad avser lagförarbeten, se Dahlman, s 23 f. EU-rättens företrädesprincip utläses ur EG-domstolens dom i mål 6/64 (*Costa v. E.N.E.L.*) på s 218 (*”Den överföring som staterna företagit från sin nationella rättsordning till förmån för gemenskapsrättsordningen av rättigheter och skyldigheter i överensstämmelse med fördragets bestämmelser, medför således en definitiv inskränkning av staternas suveräna rättigheter. En senare ensidig rättsakt som är oförenlig med gemenskapsbegreppet kan inte gälla framför denna inskränkning.”*) Överföringen som domstolen talar om, för svensk del, framgår dels genom att EU-medlemskapet är grundlagsstadgat i RF 1:10. I kombination med detta har Sverige, med stöd av RF 10:6, överlåtit lagstiftningsrätt till EU som i sin tur har, med Sverige som fördragsslutande stat, antagit EU-fördraget som i artikel 5 redogör för vilka befogenheter EU ska ha i förhållande till (bland annat) Sverige och som tillsammans med Avdelning 1 (artikel 2-6) i det av EU antagna Funktionsfördraget preciserar på vilka rättsområden dessa befogenheter slår igenom. Sveriges inträde i EU och därmed våra tillägg till regeringsformen skedde efter Costamålet.

¹¹ Dahlman, s 24

¹² Dahlman, s 24

¹³ Kleinman, s 22 f.

om det åstadkommer materiell rättvisa i det enskilda fallet) till del motsäger resonemang i tidigare prejudikat. För att en rättsdogmatisk undersökning ska nå en hög nivå är det därför ofta nödvändigt att studera doktrin och på så sätt testa undersökningens uppfattningar och slutsatser om rätten mot andra rättsvetares diton. Även inom bolagsrätten, som är begåvad med en aktiebolagslag som närmast kan liknas en handbok, är doktrinen betydelsefull vilket visar sig inte minst i denna uppsats flitiga nyttjande av litteratur.

För att återgå till frågan om underrätternas irrelevans för den rättsdogmatiska metoden kan alltså svaret hittas i lagstiftning. I rättegångsbalken anges det till exempel att när det gäller tvistemål eller brottmål får Högsta domstolen ge prövningstillstånd för ett mål bland annat om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen.¹⁴ Ur denna skrivelse kan det alltså utläsas att Högsta Domstolens domar är prejudicerande och motsatsvis kan det utläsas att underrätternas domar inte är det och således inte skall vara vägledande vid en rättsdogmatisk undersökning av gällande rätt.

För att sammanfatta det rättsdogmatiska begreppet så som det kommer att användas i denna uppsats kan det alltså ses som en analys av olika rättskällor, med hänsyn till rättskällevärdet, för att fastställa hur en norm ska uppfattas i ett konkret sammanhang.

1.5.2.2 *Rättssociologisk metod*

Medan den rättsdogmatiska metoden ger normativa svar och utgår från att verkligheten överensstämmer med vad rättsreglerna föreskriver, så är den rättssociologiska metoden förutsättningslös och ger deskriptiva svar på hur rätten faktiskt tillämpas oberoende av rättskällorna. Harvardprofessorn Roscoe Pound beskrev skillnaden mellan de två metoderna som ”law in books and law in action”. Pound var en fadersfigur till den amerikanska rättsrealismen som menade att man inte bara kan förlita sig på kunskap om rättsläget, man måste även känna till kontexten i vilket rätten appliceras för att kunna förutse rättsliga beslut.¹⁵ Vad som sagts om underrätterna i avsnittet om rättsdogmatik gäller alltså inte här. Utfall av rättsregler i underrätter, rapporter från intresseorganisationer eller akademiska studier på sociologiska effekter av rättsregler är typexempel på material som inte besitter rättskällevärde men som är värdefulla ur ett rättssociologiskt perspektiv.

Denna uppsats avser bland annat att ge ett svar på frågan om vad det har för betydelse för en aktieägarminoritet om någon som önskar öka sin kontroll över en tillgångs avkastningsförmåga i aktiebolaget avser förvärva denna kontroll med hjälp av aktieöverlåtelse kontra inkrämsöverlåtelse (se avsnitt 1.2, fråga 3). Att betrakta innebörden av ordet ”betydelse” rent rättsdogmatiskt ger ett förvisso rent tekniskt tillfredsställande svar, men ”minoriteten” är

¹⁴ RB 54:10

¹⁵ Hydén, s 210

inte nödvändigtvis en juridiskt skolad person som kan få nytta av ett sådant svar. Det är författarens åsikt att en del av yrket att vara en duglig jurist är att göra juridiken användbar för det samhälle juristen verkar i. Advokaten Olof Jisland, före detta Managing Partner vid Advokatfirman Vinge, sa till exempel vid ett seminarium författaren deltog på att en kvalité för att vårda klientrelationer är att fokusera på resultatet och ge ett konkret och handfast råd som klienten omedelbart kan få användning av.¹⁶ Av den anledningen har jag funnit det nödvändigt att göra en rättssociologisk utvikning i syfte att kunna besvara den tredje forskningsfrågan. Detta spår har fått mig att landa i slutsatsen att vissa sociologiska aspekter skiljer sig från vad de antas vara av lagstiftaren och denna insikt har gett upphov till att flera av de åtgärder jag anför att lagstiftaren bör vidta härrör ur denna del.

1.5.3 Material

Kleineman menar att doktrinen in dubio saknar en formell auktoritet och endast ska ses som ett tillägg till den juridiska argumentationen; den äger endast betydelse genom sin rationalitet.¹⁷ Doktrinära produkter har dock haft betydelse för denna uppsats eftersom tidsåtgången annars hade blivit minst sagt ohållbar. Vidare har de resonemang som först i de refererade verken bedömts som rationella och därför nyttjats i uppsatsen.

Kapitel två inleder med att beskriva aktiebolagets karakteristik. Främst Clas Bergströms och Per Samuelssons bok *Aktiebolagets grundproblem* samt det internationella samlingsverket *The Anatomy of Corporate Law, A Comparative and Functional Approach* används här, den förra för överskådligare förklaringar och den senare för djupare diton. Märk väl att nyttjandet av utländsk doktrin i uppsatsen inte har skett på ett sådant sätt att det kan bli tal om att en komparativ juridisk metod har använts för att ersätta den rättsdogmatiska metoden i denna del av uppsatsen. Den komparativa juridiska metoden handlar nämligen inte enbart om att studera utländsk rätt utan om att studera utländsk rätt för att jämföra denna mot rätten som utgör juridiskt ram för uppsatsens frågeställning.¹⁸ Jämförelser mellan den svenska rättsordningen och utländska rättsordningar görs inte i detta avsnitt utan syftet är fortfarande att utreda endast det svenska rättsläget, varför det fortfarande är en rättsdogmatisk metod som har tillämpats.

Problemet att beskriva aktiebolaget kan tydliggöras med en analogi. Låt oss ta exemplet att beskriva vad en människa är. Ett sätt att beskriva människan är att till exempel ange att en människa har fem fingrar på varje hand, ett hjärta, färgseende, svettas vid värmeutveckling mm. Detta sätt att beskriva en människa benämns *de lege lata*. Inom den rättsdogmatiska analysen är det

¹⁶ Jisland, Olof; advokat vid Advokatfirman Vinge. 2020. Vinge Talang, Zoom webinar, tema klientrelationer. 25 november

¹⁷ Kleineman, s 33 ff.

¹⁸ Valguarnera, s 143 ff.

alltså ett sätt att beskriva rätten som den är.¹⁹ Ett annat sätt att beskriva människan är att ange att människan är ett ryggradsdjur, ett däggdjur, en art av apa mm. Ett sådant sätt att beskriva en människa benämns istället *de lege ferenda*. Inom den rättsdogmatiska analysen avses med *de lege ferenda*-argumentation att närmast föreslå lösningar på problem som ännu framstår som olösta.²⁰ Att en människas hand har fem fingrar kan vem som helst se, men vilken familj av apor människan ska tillhöra är en fråga som kan komma att förändras beroende på hur mycket kunskap världen får om vilka andra apdjur det finns eller har funnits. Innan Darwin kunde därför människan inte beskrivas lika utförligt *de lege ferenda* som nu. I den svenska litteraturen beskrivs aktiebolag oftast *de lege lata*. I avsnitt 2.2 berörs ytligt att aktiebolag kan beskrivas *de lege ferenda* istället, men att det för denna uppsats behov är tillräckligt med en *de lege lata*-definition.

Nästkommande avsnitt i kapitel två, avsnitt 2.3, fortsätter med att beskriva aktiebolaget ur ett mer tillämpat perspektiv, närmare bestämt bolagsorganen. I denna del har till stor del aktiebolagslagen använts som rättskälla då den är förhållandevis deskriptiv och tydlig. För de fall lagtexten är vag har främst doktorsavhandlingar som fokuserar på just dessa studerats, i synnerhet Ola Åhmans *Behörighet och befogenhet i aktiebolagsrätten* (..) för att utröna skilljelinjer i behörigheterna för bolagsföreträdarna och Svante Johanssons *Bolagsstämma* för tolkning av bolagsstämmobegreppet. Bägge dessa avhandlingar skrevs när den gamla aktiebolagslagen fortfarande var gällande rätt, varför främst de delar av avhandlingarna som berör lagrum i den förra aktiebolagslagen som överensstämmer med lagrum i den gällande har använts. Dessa delar besitter fortfarande erforderlig rationalitet så till den grad att de är adekvata att nyttja i en rättsdogmatisk kontext enligt mig.

I slutet av avsnitt 2.3, närmare bestämt i avsnitt 2.3.4, kommer en rättsociologisk utveckling och mer kvalitativa aspekter av styrelsen och dess ledamöter kommer att behandlas för att uppmärksamma läsaren på att det går att agera inom lagens rāmärken utan att för den delen agera så som lagstiftaren tänkt om bolagsorganets egenintresse (i det fall organet kan kategoriseras som en agent i ett agentproblem, se avsnitt 2.4.1) krockar med principalens. Detta utgör ett tillfälligt avbrott från den rättsdogmatiska metoden eftersom det fokuserar på utfall snarare än rätt. Här används därför andra typer av källor såsom rapporter som inte kan anses besitta rättskällevärde. Här kan nämnas exempelvis material från den mellanstatliga organisationen OECD samt från EU-kommissionen. Även doktrin konsulteras i form av Harvardekonomen Tatiana Nenovas studie av det ekonomiska mervärdet av att vara en kontrollägare (se avsnitt 2.4.1 för en definition av begreppet) och universitetslektor Jessica Östbergs avhandling *Styrelseledamöters lojalitetsplikt* (..). Nenovas studie ger en kortfattad översikt över forskningen som teoriserar kring varför större aktieägare gynnas oproportionerligt i förhållande till storleken på sitt

¹⁹ Kleineman, s 36 f.

²⁰ Kleineman, s 36 f.

innehav, men då det finns så pass många förklaringsmodeller är uppgiften att redogöra för alla dessa snarare något för en författare att sammanställa i en bok än något som lämpar sig i ett stickspår. För denna uppsats vidkommande har det räckt med att konstatera att symptomen finns där, och att exakt veta hur mycket varje sådan orsak bidrar till problemet faller utanför uppsatsens syfte då flera av dessa orsaker inte är juridiska. En sådan orsak misstänks vara beroende styrelseledamöter och läst i ljust av Östbergs avhandling är det tillräckligt för att kunna använda en rättssociologisk metod med tyngdpunkt på rätt snarare än sociologi.

Kapitel två avslutas med en beskrivning av vad minoritetsskydd är och hur det har tagit sig uttryck i svensk rätt. Här använder uppsatsen agentproblem som utgångspunkt för att belysa minoritetsskyddets teoretiska existensberättigande, varför tidigare nämnda *Aktiebolagets grundproblem* och *The Anatomy of Corporate Law* (..) används då de är skrivna med agentproblematik i beaktande.

Kapitel tre och fyra tar var för sig upp hur kontroll över ett aktiebolags tillgångar säkras genom förvärv av aktier respektive förvärv av inkråmet direkt. Vad gäller nyemissioner har främst *Aktiebolagets grundproblem*, som berörts tidigare i detta avsnitt, använts då författarna med sitt agentproblemfokus tar upp många aspekter som får direkt relevans till avsnittet.

Vad gäller aktieöverlåtelse är aktiebolagslagen väldigt tydlig i att precisera vilka undantag från den fria överlåtelseätten som finns, varför nästan uteslutande lagstiftning har använts som källa. Främst när lagstiftaren antagit vissa juridiska element som så självklara att det ansetts för trivialt att formulera dessa i skrift, till exempel vad avtalsfriheten innebär i aktieöverlåtelsesammanhang trots att avtalslagen är väldigt vagt formulerad och svaret därför ej kan utläsas där, har doktrin använts som tillägg till den juridiska argumentationen. Här används till exempel Adlercreutz, vars olika läroböcker om avtal återpublicerats i flera dussin upplagor och inte minst citerats i Högsta domstolen.²¹ Att Högsta domstolen resonerar med stöd av doktrin är betydelsefullt då utläggningen i den doktrinära källan då går från att enbart bära värde i egenskap av sin rationalitet till att föras in i den formella auktoriteten genom sitt figurerande i Högsta domstolens prejudikatsamling.²² Värt att notera är i sammanhanget är att jag har valt att använda Adlercreutz mer handgripliga verk *Avtal – Lärobok i allmän avtalsrätt* istället för den av Högsta domstolen refererade *Avtalsrätt I*, trots att denna inte i någon del har lyfts upp av Högsta domstolen. Anledningen till det är att Adlercreutz har ett annat fokus i *Avtalsrätt I* och därför inte formulerat sig lika precist gällande avtalsfriheten som

²¹ Se t ex NJA 2006 s 638, där Högsta domstolen hänvisar till både Adlercreutz ”*Avtalsrätt I*” och ”*Avtalsrätt II*”.

²² Kleineman, s 31 f.

jag anser ha behövts för att kunna användas som rättskälla utan att rationalitetsargumentet som Kleineman framför går förlorat.²³

Även Niklas Arvidssons avhandling *Aktieägaravtal* (..) har använts för att förtydliga avtalsrättens innebörd när det kommer till aktieägaravtal. Avhandlingen tar ett helhetsgrepp om aktieägaravtalet som instrument och vilka bindningar som kan uppstå ur det och har därför lämpat sig väl för att beskriva dessa bindningar i ett minoritetsperspektiv.

I kapitel fyra görs bland annat en undersökning av rätten till ersättning för ideella skador. Då detta rör sig in på skadeståndsrättens område och skadeståndslagen är kortfattat formulerad²⁴ har källmaterialet behövt vidgas till att till stor del omfatta doktrin, bland annat före detta justitierådet Torgny Håstads *Sakrätt avseende lös egendom*, och professorerna Jan Hellners och Marcus Radetzki's *Skadeståndsrätt*.

Kapitel fem tar sig sedan vidare till att studera hur det rättsläge vars huvuddrag målats upp i föregående avsnitt har fyllts ut med innehåll genom prejudikat. Av förklarliga skäl har därför praxis från Högsta domstolen använts som rättskälla. Analyser har i huvudsak reserverats till kapitel sex, inklusive analyser av hur prejudikaten samspelar med lagstiftningen. Undantaget från detta är sammanfattningar av prejudikaten, som de facto är analytiska till sin natur, som placerats redan i kapitel fem.

Då kapitel sex är analytiskt används inte externt material i det kapitlet.

1.6 Forskningsläge

Inledningsvis vill jag erinra om att denna uppsats inte så mycket syftar till att sammanställa och kartlägga ett visst rättsläge som den syftar till att utgå från väldokumenterade rättslägen och mellan dessa genomföra en jämförande analys. Hade denna jämförelse redan ägt rum hade det inte funnits utrymme för uppsatsen att skrivas. Av den anledningen är det inte förvånande att doktrin med ett för uppsatsen relevant jämförande syfte saknas. Gällande de före analysen redovisade rättslägena är dock dessa relativt väldokumenterade områden. Detta avsnitt kommer därför lyfta fram dessa.

Uppsatsen beskriver dels hur ett aktiebolag är organiserat, dels hur regleringen ser ut för aktie- respektive inkråmsöverlåtelser. Av den anledningen konsulteras aktiebolagslagen friskt. Då aktiebolagslagen är skriven mer eller mindre som en pedagogisk handbok gör det att den grundläggande förståelsen för fältet egentligen kan erhållas direkt ur lagtext, i synnerhet när den läses tillsammans med Norstedts utförliga lagkommentarer, författade av före detta

²³ Kleineman, s 33 ff.

²⁴ Jfr Kleineman, s 22

justitierådet Sten Andersson, professor Svante Johansson samt direktören för aktiemarknadsnämnden Rolf Skog.

När föremålet för texten skiftat från att beskriva tillvägagångssätt och förfaranden till att mer i detalj redogöra för hur olika begrepp har konkretiserats har mer fristående doktrin behövts. Här har diverse avhandlingar som producerats på bolagsrättens område varit till stor hjälp. Exempel är professor Svante Johanssons avhandling *Bolagsstämma* från 1990 som ger en mycket god redogörelse för bolagsstämmans funktion. Samläst med advokat Ola Åhmans *Behörighet och befogenhet* (..) (1997), som djupdyker i bolagets ställföreträdare (däribland styrelsen) och deras rättsliga ställning, klarnar bilden av hur stämma och styrelse förhåller sig till varandra rättsligt. Bägge dessa verk skrevs när ABL 75 fortfarande var gällande och i vissa delar är dessa därför inaktuella. För denna uppsats del går det dock fortfarande att från dem få svar på de frågor som ställs (se redogörelse i avsnitt 4.3).

Jessica Östbergs avhandling *Styrelseledamöters lojalitetsplikt* (..) (2016) ger förvisso en bra överblick över styrelsemedlemmars roller i styrelseorganet, men då den är skriven med en traditionell rättsdogmatisk metod är dess användningsområde begränsat för ett rättssociologiskt avsnitt.²⁵ Så som utvecklas mer i avsnitt 2.3.4 är det samtidigt svårt för akademiker att producera empiri, vilket är vad som hade varit mest gynnsamt för att använda den rättssociologiska metoden. Av den anledningen har mer övergripande typer av dokument från större internationella institutioner använts. För de fall en politiker skulle råka läsa denna uppsats bör det därför medges att denna del av uppsatsen stöder sig på svagare källmaterial än de rättsdogmatiska delarna, varför en eventuell utredning hade nödgats att vidga blickarna mot mer renodlad managementforskning från handelshögskolor och i viss mån även själv producera källmaterial, exempelvis med hjälp av riksdagens utredningstjänst eller SCB, för att kunna författa ett förarbete av hög kvalitet.

Vad avser aktieöverlåtelser är området väl utforskat. Doktrinärt stöd har främst nyttjats för att få kommentarer på exempelvis minoritetsskydd vid emissioner och olika typer av förbehåll. I övrigt har lagtexten varit tydlig nog.

Vad gäller inkrämsöverlåtelser är dessa relativt enkla rent juridiskt då de de facto är ”vanlig” köprätt det handlar om. Doktrinen på området har snarare riktat in sig på sakrättsliga frågor, vilket inte har funnits relevant för denna uppsats del.

1.7 Uppsatsens disposition

Kapitel två i uppsatsen etablerar de associationsrättsliga begrepp och definitioner som behövs för att ett teoretiskt underlag ska finnas till uppsatsens senare delar, därigenom besvaras även den första forskningsfrågan i uppsatsens

²⁵ Östberg, s 28 f.

frågeställning (Vem utövar kontroll över en tillgångs avkastningsförmåga?). Här redovisas inledningsvis aktiebolagets karakteristik. Därefter beskrivs aktiebolagets organ och deras rätt att ta beslut å företagens vägnar samt deras representationsrätt. Slutligen förklaras begreppet minoritetsskydd utifrån ett agentproblemperspektiv. Syftet med kapitlets innehåll och disposition är förutom vad som redan nämnts kring att besvara den första frågan i frågeställningen även att de problem som uppsatsen berör ska kunna placeras mot en gemensam fond oavsett den tilltänkta läsarens tidigare kunskapsnivå. Ambitionen har varit att skriva kapitlet är skrivet relativt koncist i syfte att endast belasta läsaren med det kunskapsstoff som är nödvändigt för att förstå uppsatsens senare delar och undvika att tyngdpunkten i läsarens uppmärksamhet graviterar mot dessa inledande avsnitt.

Kapitel tre och fyra tar var för sig upp hur kontroll över ett aktiebolags tillgångar säkras genom förvärv av aktier respektive förvärv av inkråmet direkt, vilket möjliggör ett besvarande av frågeställningens andra fråga (Hur ökar en person sin kontroll över en tillgångs avkastningsförmåga genom aktieöverlåtelser respektive inkråmsöverlåtelser?).

Kapitel tre redogör för hur en person kan ta kontroll över en tillgångs avkastningsförmåga genom förvärv av aktier. Inledningsvis görs en åtskillnad mellan nyemitterade aktier och befintliga aktier. Därefter beskrivs hur en aktieägarminoritet skyddas av lagstiftningen inom respektive gren.

I kapitel fyra redogörs det för hur sagda kontroll istället kan erhållas genom ett direkt förvärv av tillgången, och diverse bolagsrättsliga aspekter kring inkråmsöverlåtelser berörs. Därefter redovisar kapitel fem hur rättsläget har preciserats genom praxis.

Kapitel sex innehåller dels en analyserande jämförelse mellan aktie- och inkråmsöverlåtelser, dels en avslutande sammanfattning och en *de sententia ferenda*-diskussion, det vill säga ett avsnitt som ger rekommendationer om nya eller ändrade principer för rättstillämpningen.²⁶ Den analyserande jämförelsen besvarar den tredje och sista forskningsfrågan (vad har det för betydelse för en aktieägarminoritet om någon som önskar öka sin kontroll över en tillgångs avkastningsförmåga i aktiebolaget avser förvärva denna kontroll med hjälp av aktieöverlåtelser kontra inkråmsöverlåtelser?), genom att dels knyta ihop tidigare kapitelns kunskapsstoff och analysera dessa för att dels ge svar på vad som borde anses vara gällande rätt, dels dra slutsatser av den rättsociologiska utvecklingen.²⁷ De *sententia ferenda*-diskussionen kommer sig av att uppsatsen är skriven i ett minoritetsperspektiv, med premisen att minoriteten värnar om sitt egenintresse. Den i analysen identifierade diskrepansen bör därför i minoritetens intresse motverkas av ”rättsviseskäl”, så som minoriteten kan förväntas uppfatta rättvisa. Det är egentligen först i detta kapitel

²⁶ Agell, s 251

²⁷ Kleineman, s 36 f.

som uppsatsen når akademisk ”verkshöjd” i förhållande till rådande forskningsläge och läsarens uppmärksamhet bör därför fokuseras hit.

2 Om aktiebolag och minoritetsskydd

2.1 De lege lata kontra de lege ferenda

Associationsformer regleras i lagstiftning och det är inte möjligt att etablera nya sådana på till exempel kontraktuell grund. Varje associationsform är föremål för särskild lagstiftning och således säregen, det finns ingen ”allmän associationsrätt”.²⁸ Inom doktrin behandlas dock associationer ur mer breda perspektiv, i synnerhet vid komparativa jämförelser. Ska ett brittiskt *public limited company* (plc) av rättstillämpningen behandlas likt ett svenskt aktiebolag, stiftelse eller kommanditbolag? Om svaret råkar vara aktiebolag, skall det då kunna sägas att public limited companies och aktiebolag är associationsformer tillhörande en särskild kategori? Inom en majoritet av världens rättsordningar finns det nämligen en associationsform som liknar det vi i Sverige kallar aktiebolag, och i den anglosaxiska världen används begreppet *corporation* (ett begrepp som ej motsvarar svenskans *corporation*) som benämning på kategorin.²⁹ I Sverige refererar doktrinen till aktiebolag som en form av *kapitalassociation*.³⁰ Då bolag kan vara kapitalassociationer utan att vara svenska aktiebolag, och denna uppsats endast syftar till att undersöka aktiebolag, är det mer relevant att studera aktiebolaget de lege lata än de lege ferenda, i synnerhet som det sedan 2004 finns en annan kapitalassociationsform i Sverige, det från EU-rätten härstammade europabolaget.³¹

2.2 Aktiebolagets karakteristik

Kännetecknande för aktiebolag är att de är kapitalassociationer med tydligt definierade verksamhetsyften. Deras interna förhållanden är reglerade på så sätt att det råder fri överlåtbarhet av aktier, aktierna omfattas av en likhetsprincip och bolaget styrs med grund i majoritetsprincipen. Deras externa förhållanden är reglerade så att aktieägarna inte har personligt ansvar för bolagets skulder och att bolaget har en egen rättspersonlighet.³²

Att aktiebolaget är en kapitalassociation innebär att det är delägarnas kapitalinsatser som står i centrum, och att alla rättigheter och skyldigheter delägarna har är kopplat till insatserna genom att delägarna erhåller aktier som utgör rättighetsbärare.³³ De två huvudsakliga rättigheterna som tillfaller en aktieägare är dels rösträtten vid omröstningar där röstens vikt är proportionerlig till aktieinnehavet (givet att de röstande aktierna tillhör samma aktieslag), dels rätten till utdelning. Detta möjliggör för ägare att antingen agera genom

²⁸ Bergström & Samuelsson, s 36

²⁹ Kraakman, s 1

³⁰ Bergström & Samuelsson, s 36 ff.

³¹ Artikel 70, SE-förordningen (EG nr 2157/2001).

³² Bergström & Samuelsson, s 36-54

³³ Bergström & Samuelsson, s 37 ff.

rösträtten för att tillvarata sina intressen eller istället agera passivt och främst ta sikte på utdelningen.³⁴

Det enskilda aktiebolagets syfte är om inte annat stadgas i bolagsordningen (till exempel att tillgodose ett visst ideellt ändamål) att generera vinst till aktieägarna.³⁵ För att nå sitt syfte anges även ett verksamhetsföremål i bolagsordningen, som enligt lag ska vara så tydligt och avgränsat att det lätt kan förstås av en utomstående.³⁶

Aktiernas fria överlåtbarhet följer av ABL 4:7 och innebär att aktieöverlåtelser inte involverar företaget självt. Detta möjliggör för ägare att få tillbaka sitt investerade kapital utan att verksamheten i bolaget behöver anpassas (kapitalbeståndet påverkas inte), genom att de överlåter sina andelar till nya investerare istället för att likvidera företaget.³⁷

Likhetsprincipen uttrycks i ABL 4:1 och innebär att alla aktieägare är likställda och att alla aktier har lika rätt i bolaget.³⁸ Ett i Sverige förekommande undantag från detta är möjligheten att dela upp aktierna i olika aktieslag som inom sig har lika rätt mellan där slagen mellan sig kan ha olika rätt.³⁹ Ett exempel på hur detta kan nyttjas är att ha en mindre mängd aktier av en klass med större rösträtt som är attraktivt för aktiva investerare och en större mängd aktier med mindre rösträtt som är attraktivt för passiva investerare som prioriterar likviditet i aktiehandeln framför inflytande i bolaget.

Att bolaget styrs i huvudsak med majoritetsprincipen avser bolagsstämman (se avsnitt 2.3.1) och innebär att bolagsstämmans beslut normalt utgörs av den mening som fått mer än hälften av rösterna. Principen är kodifierad i ABL 7:40 och motverkar låsningar, men för vissa typer av beslut förekommer undantag, se vidare avsnitt 2.3.1 och 6.1.2.⁴⁰

Aktiebolaget har en egen rättspersonlighet och är en typ av juridisk person. En juridisk person kan beskrivas som en artificiell personlighet, ett manifest av kontrakt mellan olika (juridiska eller fysiska) personer, vars syfte är att utgöra en gemensam anknytningspunkt för utomstående att ingå avtal med kollektivet bakom den juridiska personen. En viktig effekt av rättspersonligheten är att den juridiska personen har rättskapacitet att ingå avtal och råda över tillgångar, som på så sätt blir onåbara för ägarnas borgenärer. Rättskapaciteten och rådigheten får till följd att företagets borgenärer har företräde till företagets tillgångar framför ägarna så att företagets ingångna avtal kan

³⁴ Kraakman, s 13 ff.

³⁵ Bergström & Samuelsson, s 39 ff. och ABL 3:3

³⁶ Bergström & Samuelsson, s 39 och ABL 3:1:1:pt3

³⁷ Kraakman, s 10 f. och Bergström & Samuelsson, s 44 f.

³⁸ Prop. 1973:93 s. 84

³⁹ ABL 4:2

⁴⁰ Bergström & Samuelsson, s 46 ff.

upprätthållas.⁴¹ En viktig följd av denna rådighet är att aktieägare inte har något personligt betalningsansvar för bolagets förpliktelser.⁴² Om aktiebolaget har egen rådighet över sina egna tillgångar måste det motsatsvis sakna rätt till ägarnas tillgångar, och därav kan inte företagens borgenärer som huvudregel göra anspråk på dessa när företaget inte kan betala sina skulder.⁴³

2.3 Aktiebolagets bolagsorgan

Trots att aktiebolaget har en rättspersonlighet så är det fortfarande en social konstruktion och saknar därmed agens, varför bolagsorgan bestående av fysiska personer fattar och verkställer beslut för bolagets räkning.⁴⁴ De vanligast förekommande organen som tar beslut å bolagets vägnar är bolagsstämman, styrelsen och den verkställande direktören.⁴⁵

Rättshandlingen kan även sägas delas upp i flera steg. Inledningsvis tas ett **beslut** av ett organ med tillräcklig kompetens, därefter företar en ställföreträdare för den juridiska personen själva **rättshandlingen**.⁴⁶ De olika organen som presenteras nedan har således olika möjligheter att besluta respektive företa rättshandlingar.

2.3.1 Bolagsstämman – aktieägarnas organ

Utgångspunkten i aktiebolagslagen är att rätten att besluta i bolagets angelägenheter tillkommer aktieägarna.⁴⁷ Denna rätt utövas vid bolagsstämman och av en motsatsvis tolkning följer då att rätten att besluta i bolagets angelägenheter inte kan utövas på annat sätt.⁴⁸ En bolagsstämma är i sin enklaste form helt enkelt en fysisk samling för aktieägare.

På bolagsstämman utnyttjar aktieägarna den rösträtt som följer av deras aktieäggande (se avsnitt 2.2) för att utöva inflytande över de frågor som stämman beslutar över. Vidare får aktieägarna lägga fram förslag för stämman att besluta om.⁴⁹ Eftersom bolagsstämman i svensk lag är inrättad som det högsta beslutande organet i ett aktiebolag finns det i teorin ingen fråga om bolagets skötsel som stämman inte kan ta beslut om.⁵⁰ Ägarutredningen som genomfördes i slutet på 80-talet talade till exempel om aktieägarna som företagets yttersta beslutsfattare⁵¹ och genom praxis har så små frågor som lönevillkor för en anställd funnits vara i sin ordning att beslutas via bolagsstämma.⁵²

⁴¹ Kraakman, s 5 ff.

⁴² ABL 1:3

⁴³ Kraakman, s 8 f.

⁴⁴ Bergström & Samuelsson, s 34 f. och Johansson, s 61

⁴⁵ Stattin, s 43

⁴⁶ Stattin, s 39

⁴⁷ Prop. 1997/98:99 s. 229

⁴⁸ ABL 7:1

⁴⁹ ABL 7:16

⁵⁰ Johansson, s 64 f.

⁵¹ SOU 1990:1 s 150

⁵² NJA 1960 s 698

Bergström och Samuelsson menar till och med att stämman i princip har en obegränsad rätt att ta enskilda förvaltningsbeslut.⁵³

Aktieägarna kan begränsa sin egen handlingsfrihet genom bestämmelser i bolagsordningen. Beslut får nämligen inte fattas i strid med bolagsordningen om dessa leder till otillbörliga fördelar för vissa på bekostnad av bolaget eller vissa aktieägare.⁵⁴ En bestämmelse i bolagsordningen kan därför fungera som ett skydd aktieägare emellan. Detta skydd är relativt gott då det krävs en kvalificerad majoritet (två tredjedelar av rösterna) för att ändra bolagsordningen och på så sätt ta bort bestämmelsen.⁵⁵ Huvudregeln är annars att alla frågor som stämman beslutar över avgörs genom val med majoritetsbeslut (majoritetsprincipen, se avsnitt 2.2).⁵⁶ Oavsett majoritetskrav så är utgångspunkten (det vill säga att inget tillägg om olika aktieslag har tillförts bolagsordningen) att alla aktier ger samma rösträtt och att det därför är mängden aktier som avgör hur stort inflytande en given aktieägare har på bolagsstämman (likhetsprincipen, se avsnitt 2.2).⁵⁷

Trots att stämman är bolagets högst beslutande organ saknar denna företrädesrätt.⁵⁸ För att stämmobeslut ska resultera i rättshandlingar med externa parter måste alltså styrelsen ges i uppdrag att å stämmans vägnar företa sådana rättshandlingar.⁵⁹

2.3.2 Styrelsen

Aktiebolagslagen anger att styrelsen svarar för bolagets organisation och förvaltning.⁶⁰ Vad detta innebär mer konkret är att styrelsens uppgift är att, förutom att i förekommande fall utse en verkställande direktör, tillsammans med den verkställande direktören utforma företagets strategi, förhandla om ersättning, övervaka den löpande förvaltningen och om så behövs byta ut den verkställande direktören.⁶¹

Ovan nämnda uppgifter spänner över ett brett spann av åtgärder som kan behöva vidtas och som utgångspunkt kan därför styrelsen vidta väldigt ingripande åtgärder i bolaget utan att kunna klandras på formell grund. Styrelsens handlingsfrihet kan sägas begränsas av tre typer av formella begränsningar. Den första härleds till stämmans *legala beslutsbefogenhet*. Den gängse tolkningen av aktiebolagslagens uttalande att styrelsen svarar för bolagets organisation och förvaltning är nämligen att den inte kan ta beslut i frågor där

⁵³ Bergström & Samuelsson, s 84-85

⁵⁴ ABL 7:47

⁵⁵ ABL 7:42

⁵⁶ ABL 7:41

⁵⁷ ABL 4:1

⁵⁸ Utläses *e contrario* ur ABL 8:35,37

⁵⁹ Stattin, s 39 f. och Åhman, s 720 ff.

⁶⁰ ABL 8:4

⁶¹ Bergström & Samuelsson, s 88

endast bolagsstämman får ta beslut som till exempel vid val av styrelseledamöter eller beslut om vinstutdelning.⁶²

Den andra begränsningen utgörs av den ovan nämnda rätten för aktieägarna att genom stämmobeslut besluta i bolagets angelägenheter. Bergström och Samuelsson menar att ingen fråga utanför stämmans legala beslutsbefogenhet nödvändigtvis måste hänskjutas till stämman, men att stämman å andra sidan har en i princip obegränsad rätt att ta enskilda förvaltningsbeslut.⁶³ Styrelsen måste därmed anpassa sitt handlande efter vad stämman beslutar. Om stämmobeslutet strider mot lag eller bolagsordningen ska dock inte styrelsen genomdriva stämmans beslut. Eftersom styrelsen inte får företa handlingar i strid mot bolagsordningen utgör den en tredje begränsning.⁶⁴

När det kommer till materiella begränsningar omfattas styrelsen av en i stort sett likalydande generalklausul om otillbörlighet som bolagsstämman.⁶⁵

När det kommer till företrädesrätt så skiljer sig styrelsen från stämman i det avseendet att den förutom att vara beslutsför även å bolagets vägnar kan företa rättshandlingar genom att styrelsen tecknar bolagets firma.⁶⁶ Konsekvenserna av detta kommer att utvecklas i avsnitt 2.3.4.

2.3.3 Verkställande direktör och andra företrädare

2.3.3.1 *Den verkställande direktören*

Den verkställande direktören (och eventuella vice verkställande direktörer) utses av styrelsen.⁶⁷ För publika bolag finns ett krav på att det ska finnas en verkställande direktör, men annars är ämbetet ett frivilligt institut.⁶⁸ I avsaknad av en verkställande direktör ansvarar styrelsen, i egenskap av det bolagsorgan med det yttersta ansvaret för organisationen och förvaltningen av bolagets angelägenheter, för de uppgifter som annars åläggs den verkställande direktören.

Den verkställande direktörens uppgift är att i enlighet med styrelsens anvisningar sköta den löpande förvaltningen och enbart i undantagsfall ta beslut som sträcker sig utanför den behörigheten.⁶⁹ Styrelsen svarar för gränsdragningen om vad som faller innanför den verkställande direktörens behörighet genom styrelsebeslut som skall protokollföras och där den verkställande direktörens eventuella avvikande åsikt måste antecknas.⁷⁰ Precis som att

⁶² Åhman, s 511, Stattin, s 48 och Bergström & Samuelsson, s 84 f.

⁶³ Bergström & Samuelsson, s 84 f.

⁶⁴ ABL 8:41:2

⁶⁵ ABL 8:41

⁶⁶ ABL 8:35

⁶⁷ ABL 8:27,28

⁶⁸ ABL 8:50

⁶⁹ ABL 8:29

⁷⁰ ABL 8:24 och Bergström & Samuelsson, s 100 ff.

bolagsstämman kan besluta om frågor som styrelsen i normala fall handhar så kan styrelsen genom nya anvisningar ingripa i den löpande förvaltningen.⁷¹ Tidigare skötte även styrelsen den löpande förvaltningen, men med ABL 44 fick den verkställande direktören status som bolagsorgan och övertog uppgiften och styrelsen intog den mer övervakande roll den idag har.⁷²

När den verkställande direktören agerar inom ramen för sin behörighet har denne firmateckningsrätt.⁷³ En verkställande direktör kan således både fatta beslut och företräda bolaget för att förverkliga dessa beslut.

2.3.3.2 *Firmatecknare och företrädare med fullmakt*

Även andra kan ges rätt att företa rättshandlingar å bolagets vägnar. Den första kategorin är personer som delgetts firmateckningsrätt på bemyndigande av styrelsen och betecknas då som *särskilda firmatecknare*.⁷⁴ Särskilda firmatecknare saknar egen beslutsrätt utan anses endast agera för att företa rättshandlingar på uppdrag av styrelsebeslut. Eftersom bemyndigandet härleds till styrelsen kan de särskilda firmatecknarnas behörighet i princip sammanfalla med dennas.⁷⁵ Den andra kategorin är fysiska eller juridiska personer som företar rättshandlingar å styrelsens (eller annan legal ställföreträdarens) vägnar genom fullmakter. Till denna kategori hör förutom företrädare med "vanliga" fullmakter även personer med ställningsfullmakter och handelsagenter.⁷⁶ Vilka beslut dessa får ta och som i teorin kan ses som beslut tagna av styrelsen regleras i respektive fullmakt.

2.3.4 Vem utövar kontroll över tillgångarnas avkastningsförmåga?

Som sagt så innebär aktiebolagets juridiska personlighet att företaget självt äger tillgångar (se avsnitt 2.2) men att det saknar agens att faktiskt utöva viljestyrd kontroll av dessa och att sådan kontroll istället utövas av bolagsorgan. Av ovanstående avsnitt kan således tre nivåer av kontroll skönjas ur en rättsdogmatisk synvinkel. Längst ner hittar vi den löpande förvaltningen, där den verkställande direktören både har beslutsrätt och företrädesrätt om införskaffande och avhändande av tillgångar. Denna rätt kan delegeras till andra företrädare men då den är så begränsad är deras inflytande på aktieägarna närmast försumbart i denna uppsats kontext. Ovanför finns förvaltnings- och organisationsnivån där det är styrelsen som innehar både beslutsrätten och företrädesrätten. Högst upp finns den omnipotenta nivån där det är bolagsstämman som är beslutsför men där besluten utmynnar i rättshandlingar genom styrelsen. En rent rättsdogmatisk analys hade därför som svar på den första forskningsfrågan (vem det är som utövar kontroll över en tillgångs

⁷¹ Andersson, Norstedts kommentar till ABL 8:29

⁷² Bergström & Samuelsson, s 100 ff.

⁷³ ABL 8:36

⁷⁴ ABL 8:37

⁷⁵ Andersson, Norstedts kommentar till ABL 8:37

⁷⁶ Andersson, Norstedts kommentar till ABL 8:37

avkastningsförmåga) landat i att stämman genom sin omnipotens är det organ som utövar det största inflytandet och att styrelsen främst exekverar stämman beslut. Mycket tyder dock på att inte enbart rättsregler påverkar möjligheten att kontrollera en tillgångs avkastningsförmåga. Inom litteraturen finns det till exempel gott om stöd för att majoritetsägare åtnjuter oproportionerligt stora fördelar av storleken på sitt ägande jämfört med mindre ägare.⁷⁷

För att kunna besvara frågan om vem som innehar kontrollen över en tillgångs avkastningsförmåga måste således maktförhållandena granskas i praktiken med en rättssociologisk metod. Det finns dock ett inneboende problem för den som vill granska det i en juridisk uppsats. Det är att det är svårt att faktiskt studera informella maktstrukturer i bolag då företag och befattningshavare inte producerar och sammanställer sådan data. Om de nu skulle göra det skulle det inte ligga i deras intresse att ge akademiker fullt tillträde till den (till exempel ge forskare tillträde till styrelsemöten, telefonloggar, mailkorgar mm) om akademikerna sedan pläderar för att deras frihet ska inskränkas. Att helt bortse från dessa ”mjuka” faktorer kan dock lätt leda till att resultaten blir så teoretiska att de inte är användbara. För denna uppsats del kommer det därför behöva göras vissa antaganden. Det första är att det inte bara är aktieägarminoriteter som agerar i sitt egenintresse utan att alla typer av aktörer gör det så långt som rättstillämpningen tillåter dem att göra det. Det andra är att de olika aktörernas egenintressen skiljer sig från minoritetens. I en perfekt värld där alla har samma likriktade intressen skulle bolagets intressenter genom avtal kunna göra associationsrätten redundant varför antagandet behövs för att inte ämnesområdet som uppsatsen rör sig i ska anses obehövt. Givet att dessa antaganden har gjorts och mot bakgrund av att data är svår att inhämta blir då nästa fråga hur realistiska antagandena är. Förutom vad som anförts tidigare i detta stycke om akademiska undersökningar av utfall av eventuella självnyttomaximerande majoritetsägare så delas bilden som målas upp av antagandena även inom politiken. Ett exempel är G20:s och OECD:s riktlinjer ”Principles of Corporate Governance” från 2015, som är framtaget som ett stöd för lagstiftare inom bolagsstyrningsområdet.⁷⁸ Riktlinjerna postulerar att aktieägare inte kan förväntas styra bolaget av praktiska skäl och att detta utgör styrelsens existensberättigande. Vidare erkänns det att styrelsens starka roll kan vara problematisk och riktlinjerna föreslår därför att extraordinära inkrämsöverlåtelser (se kapitel fyra) underställs bolagsstämman.⁷⁹

Ett annat exempel på en organisation som tagit till sig att praktik och teori ser ut att divergera är EU. Visserligen ligger inte EU:s fokus på att särskilt tillvarata minoritetsaktieägarens intressen, utan snarare handlar det om ett paradigmskifte till att införa intressentteorin (eng: stakeholder theory) i EU-rätten som en del av det nya fokuset på CSR. Problembeskrivningen att styrelser och bolagsledning idag i praktiken har mer makt än bolagsrätten ger sken

⁷⁷ Nenova, s 325 ff.

⁷⁸ OECD:s riktlinjer, s 3, 13 ff.

⁷⁹ OECD:s riktlinjer, s 3, 19 f.

av är dock lika relevant för en minoritetsaktieägare som för någon annan intressent. Som exempel på hur intressenter (däribland minoritetsaktieägare) hålls utanför den innersta maktsfären anger EU-kommissionen bland annat att information om immateriella tillgångar är underrapporterad även om dessa immateriella tillgångar utgör merparten av den privata sektorns investeringar i avancerade ekonomier.⁸⁰

Utöver att antagandena är i linje med vad internationella organisationer anser så kan även antagandena försvaras genom att kvalificerade resonemang förs med grund i sådan fakta som får anses trivial. Exempel på sådan fakta är att det råder en informationsasymmetri mellan styrelse och aktieägare. Styrelsen behöver vara (och är därför oftast) närmare verksamheten än en aktieägare då det krävs för att kunna ansvara för förvaltningen av bolaget. För att kunna fatta välgrundade beslut inom ramen för det ansvaret krävs beslutsstöd, och informationen i sådan dokumentation som utgör beslutsstöd kan vara av marknadspåverkande karaktär och därför inte tillgänglig för aktieägarna. Ett annat exempel är att styrelsen i egenskap av agenter har lägre samordningskostnader än aktieägarna i egenskap av principaler (se avsnitt 2.4.1). Detta beror på att styrelsen, återigen för att kunna utföra sin uppgift att ansvara för förvaltningen av bolaget, behöver sammanträda oftare än aktieägarna. Detta sänker samordningskostnaderna för styrelsen, eftersom de har fler tillfällen att ses och koordinera sig på. Ett tänkbart utfall av deras lägre samordningskostnader är att de kan nyttja en sofistikerad strategi kring vilka beslut de väljer att underställa stämman och vilka beslut de fattar själva.

Att styrelsen utövar stort inflytande är troligen en av anledningarna till att större ägare ges incitament till att placera personer de har kopplingar till på styrelseplatser. Sådana ”beroende” styrelseledamöter känner medvetet eller omedvetet en viss lojalitet gentemot den som satte dem där, och även om ledamoten håller sig inom lagens ramar och inte läcker insiderinformation finns det gott om möjligheter för denne att projicera avsikterna som den som satte ledamoten där har. Det kan till exempel handla om att en styrelseledamot som också är anställd av en riskkapitalfond (som innehar en större post i bolaget) med en investeringshorisont på bara några år motsätter sig strategiska beslut om att inrikta bolaget mot långsiktiga mål om detta ger upphov till drastiskt minskade kassaflöden det närmaste decenniet. För denna typ av problematik som rör gråzonen mellan styrelseledamotens lojalitet och bolaget respektive till exempel en arbetsgivare finns en jävsbestämmelse i aktiebolagslagen.⁸¹ Denna förbjuder styrelseledamoten från att handlägga vissa frågor när denne eller en tredje man som denne har ett väsentligt intresse i eller rätt att företräda utgör nuvarande eller tilltänkt motpart i ett avtalsförhållande eller tvisteförhållande med bolaget. Även om jävsbestämmelsen motverkar faktiskt handläggning av jävsärenden så träffar den inte möjligheten för styrelseledamoten att, inom ramen för vad som inte kan anses uppenbart illojalt mot bolaget (se

⁸⁰ EU-kommissionens förslag, s 3

⁸¹ ABL 8:23

stycket efter nästkommande stycke angående enskilda styrelseledamöters lojalitetsplikt), tillvarata sitt eget eller ”sin” tredje mans intresse före andra aktieägare.

Mot bakgrund av ovanstående kan det alltså åtminstone inte avfärdas att styrelsen dels innehar ett, i förhållande till deras lagstadgade och/eller avtalade rätt, oproportionerligt stort inflytande, dels att detta inflytande tenderar att gynna majoritetsägare på bekostnad av minoritetsägare. Då styrelsen i Sverige har långtgående befogenheter (se avsnitt 2.3.2) kan detta leda till majoritetsmissbruk.

Gällande majoritetsmissbruk så anger OECD i de riktlinjer som nämnts tidigare i detta avsnitt att även om närvaron av en majoritetsägare kan minska agentkostnaderna för aktieägarna (se avsnitt 2.4.1) eftersom det är färre principaler inblandade så ökar förekomsten av sådana ägare risken för majoritetsmissbruk. Detta gäller i synnerhet om rättsordningen möjliggör för sådana ägare att utöva en kontroll som inte står i proportion till den risk de bär, en kontroll som kan resultera i jävigt beteende. Vad OECD anför är att nyckeln till att stävja sådant missbruk är en tydligt uttryckt lojalitetsplikt för styrelsen mot bolaget, så att det blir lättare att avgöra när den går en viss ägare ärenden på bekostnad av andra ägare.⁸² I Sverige är styrelsen ett i aktiebolagslagen reglerat bolagsorgan och dess lojalitet mot bolaget som organ går därför att härleda till lagtext. Till exempel åligger det styrelsen att inom ramen för dess uppgifter (se ABL 8:4) på ett lojalt sätt tillvarata bolagets intressen (det vill säga samtliga aktieägare som ett kollektiv) och generalklausulerna i aktiebolagslagen (se avsnitt 2.4.2) syftar till att bevaka denna plikt.⁸³ Det finns dessutom gott om praxis (samt doktrin) som har fyllt ut denna lojalitetsplikt med innehåll.⁸⁴ Vad som gäller styrelsen som organ gäller dock inte nödvändigtvis inte de enskilda styrelseledamöterna då dessa förvisso är ledamöter i organet men själva inte utgör bolagsorgan. Att på ett fullödigt sätt redogöra för synen på de enskilda styrelsemedlemmars lojalitetsplikt i en svensk kontext den är ett så pass stort åtagande att frågan dessvärre faller utanför avgränsningen för denna uppsats.⁸⁵ Det kan dock förtjänas att nämnas att dessa anses ha en avtalsrelation till bolagsstämman som utsett dem och inte till enskilda aktieägare och att det därför som utgångspunkt inte anses föreligga någon lojalitetsplikt mellan enskilda styrelseledamöter och enskilda aktieägare.⁸⁶ Ett behov av att kodifiera doktrinen, i synnerhet att tydliggöra styrelseledamöternas

⁸² OECD:s riktlinjer, s 26 f.

⁸³ NJA 2013 s 117, pt 12.

⁸⁴ NJA 2021 s 943, pt 12-22

⁸⁵ Styrelsemedlemmarnas lojalitetsplikt är inte definierad av lagstiftaren men Jessica Östbergs avhandling *Styrelseledamöters lojalitetsplikt – särskilt om förbudet att utnyttja affärsmöjligheter* från 2016 erbjuder en ansats till fördjupad redogörelse av lojalitetsplikten och dess innehåll.

⁸⁶ Östberg, s 139 ff.

rättsställning gentemot bolaget och aktieägare, föreligger därför för att helt och fullt uppnå syftet med OECDs riktlinjer.

2.4 Om minoritetsskydd

Innan minoritetsskydd som begrepp och vad det betyder för aktieägarminoriteter utvecklas i nästkommande avsnitt kan det tilläggas att minoritetsskydd inte endast syftar till att skydda minoriteter, utan även har indirekta syften. Genom ett gott minoritetsskydd upprätthålls exempelvis allmänhetens förtroende för aktier som placeringsobjekt vilket i slutändan verkar främjande för bolagens möjligheter att anskaffa kapital.⁸⁷

2.4.1 Agentproblem

Agentproblem är en typ av dilemma där någons (principalens) välfärd är beroende av någon annans (agentens) handlande och där agenten kan ha ett egenintresse av att inte tillvarata principalens intressen och därför kan ta beslut som drabbar principalen negativt utan att själv påverkas (så kallad moralisk risk, eng: moral hazard). Inom associationsrätten kan principal-agentteorin användas för att förklara problem som kan uppstå mellan aktörer med olika intressen inom associationer.⁸⁸ Tidigare omnämnda ”*Aktiebolagets Grundproblem*” (som inte använder begreppet agentproblem utan istället talar om att ”*när det råder en informationsasymmetri kan möjligheter till opportunistiskt beteende skapas för den som har ett informationsövertag*”⁸⁹) avhandlar exempelvis problemet när en majoritet i praktiken kontrollerar stämmobeslutet (boken benämner dessa ”kontrollägare”) och därför kan sägas stå i ett agentförhållande till minoriteten. Kontrollägaren fattar beslut å hela aktieägarkollektivets vägnar. Dessa beslut leder pro rata till likadana konsekvenser till hela kollektivet och påverkar därför minoritetens välfärd. Kontrollägaren kan dock ha andra intressen än minoritetsägarna och därför sträva efter att agera för att ge upphov till de konsekvenser som gynnar kontrollägaren även om dessa konsekvenser missgynnar minoritetsägarna.⁹⁰

I situationer med många principaler krävs det mycket samordning för att dessa ska kunna utgöra en koordinerad motpol till agenten. Minoritetsägare behöver till exempel lägga tid på att enas om en gemensam hållning gentemot majoritetsägare och med många minoritetsägare kan tidsåtgången bli markant och kostsam. Litteraturen använder begreppet agentkostnader (eng: agency costs) för att beskriva sådana behov av resurser för att en principal ska kunna försvara sina intressen mot opportunistiska agenter. En av lösningarna för att minimera agentkostnaderna är att minimera agentens moraliska risk genom att instifta rättsregler som skyddar minoriteten, så kallade minoritetsskydd.⁹¹ Dessa minoritetsskydd kommer i olika skepnader. Ett exempel är krav på

⁸⁷ Johansson, s 26

⁸⁸ Kraakman, s 29 ff.

⁸⁹ Bergström & Samuelsson, s 18

⁹⁰ Bergström & Samuelsson s 132 ff.

⁹¹ Kraakman, s 30 ff.

kvalificerad majoritet för att exempelvis ändra bolagsordningen. Tack vare att endast en tredjedel av rösterna behöver rösta emot ett förslag om bolagsordningsändring för att det ska avfärdas behöver färre principaler engageras i förberedelserna innan stämman och agentkostnaderna blir därför mindre.⁹² Ett annat exempel är möjligheten för minoriteten att ansöka hos Bolagsverket om att nyttja en minoritetsrevisor som deltar i revisionen och därmed får en bättre insyn än vad minoriteten annars har. På så sätt får ägarna bättre insyn på ett mer kostnadseffektivt sätt än om samtliga hade behövt efterforska informationen på egen hand.⁹³ Bägge dessa är exempel på preventiva skydd (så kallade skydd *ex ante*, i motsats till skydd *ex post* som låter den skyddsbehövande att söka upprättelse efter att en rättighet har kränkts⁹⁴), där syftet är att på förhand omfördela makt så att minoriteten själv kan tillvarata sina intressen genom sitt agerande. Inom andra rättsordningar förekommer andra typer av sådana minoritetsskydd. Ett exempel är att vissa platser i styrelsen vigs åt att utses av minoritetsägare eller att minoritetsägare ges vetorätt vid tillsättandet av styrelsemedlemmar. Ett annat är ”vote capping”, som innebär att ingen får avge mer än en viss andel av de totala utestående rösträtterna oavsett ägarandel. Ett tredje exempel är nyttjandet av ”oberoende” styrelseledamöter som inte får ha kopplingar till storägare.⁹⁵

Minoritetsskyddsregler är inte okontroversiella. Reglerna är *de facto* ett inskränkande av avtalsfriheten och dämpar således den ekonomiska aktiviteten. I förarbetena till ABL 44 resonerade till exempel lagstiftaren om riskerna med att sätta upp för starka minoritetsskyddsregler och menade att ”minoritetsmissbruk” riskerade att skada bolag. Endast beslut som kunde medföra olägenheter för bolaget ansågs motiverade att omgärdas med minoritetsskyddsregler i form av krav på kvalificerade majoriteter.⁹⁶

2.4.2 Generalklausulerna i ABL

Ett inneboende problem med all lagstiftning är att lagstiftaren inte kan förutse alla möjliga framtida utfall. Rätten måste därför ha en öppen textur.⁹⁷ En metod för att åstadkomma det utan att släppa kontrollen över rättsutvecklingen är att nyttja generalklausuler, som med relativt svepande rekvisit fylls med tydligare innehåll genom domstolarnas rättstillämpning.⁹⁸

I kontexten minoritetsskydd i aktiebolagslagen finns två generalklausuler som tillsammans brukar benämnas ”de aktiebolagsrättsliga generalklausulerna”.⁹⁹ Dessa ska ses tillsammans med likhetsprincipen (se avsnitt 2.2). Generalklausulerna syftar till att upprätthålla denna grundläggande princip och

⁹² ABL 7:42

⁹³ ABL 9:9

⁹⁴ OECD:s riktlinjer, s 19

⁹⁵ Kraakman, s 80 ff.

⁹⁶ Prop 1944:5 s 196

⁹⁷ Westerman, s 161 ff.

⁹⁸ Ramberg (2019), s 148 f.

⁹⁹ NJA 2013 s 1250, pt 8

på så sätt skydda aktieägare mot maktmissbruk från majoritetsaktieägare.¹⁰⁰ Detta skydd är vidare än likhetsprincipen och syftar även till att motverka åtgärder som formellt inte berör aktiernas lika rätt i bolaget men som reellt gynnar en aktieägare på andras bekostnad.¹⁰¹ Med hjälp av generalklausulerna ges minoriteten en grund för en juridisk argumentation i en talan som förs mot bolaget i domstol.¹⁰²

Generalklausulerna skyddar således samma skyddsobjekt (minoritetsaktieägare), men de riktar sig mot olika subjekt. Den första generalklausulen är ABL 7:47 där stämman utgör subjekt, den andra är ABL 8:41 där styrelsen utgör subjekt. Generalklausulerna stadgar att stämman inte får fatta ett beslut, och styrelsen får inte företa en rättshandling, som är ägnat att ge en otillbörlig fördel åt en aktieägare eller någon annan till nackdel för bolaget eller någon annan aktieägare. Eftersom klausulerna innehåller ett subjektivt rekvisit ("ägna") är det inget krav att någon skada faktiskt inträffar.¹⁰³ Däremot innebär det samtidigt att uppsåt måste visas, vilket är svårt ur bevishänseende (dåliga affärer är inte olagliga och det kan vara svårt att bevisa vad som är laglig inkompetens och vad som är uppsåtligt dåliga affärer). Att generalklausulerna blir tillämpbara först när ett "övergrepp" redan skett innebär att de kategoriseras som ex post-skydd.¹⁰⁴ Syftet med att skapa ett ex post skydd har varit att möjliggöra för företag att snabbt och smidigt fatta beslut för att anpassa sig efter utvecklingen utan att först behöva genomföra krångliga regelefterlevnadsprotester. Lagstiftaren har varit medveten om att det samtidigt ger utrymme för illojala majoriteter att utnyttja sin ställning och har därför ansett det viktigt att klausulerna är brett formulerade, så att många typer av företagsbeslut kan omfattas av reglerna.¹⁰⁵ Det förtjänar också att nämnas att beslut som skulle kunna klandras med stöd av generalklausulerna kan tillåtas med hjälp av SAS-principen, som innebär att vissa regler i aktiebolagslagen som syftar till att skydda minoriteter ej behöver efterlevas om samtliga aktieägare samtycker till det.¹⁰⁶

¹⁰⁰ NJA 2013 s 1250, pt 9

¹⁰¹ SOU 1941:9 s 301

¹⁰² ABL 7:50

¹⁰³ Andersson, Norstedts kommentar till ABL 7:47

¹⁰⁴ OECD:s riktlinjer, s 19

¹⁰⁵ Prop. 1975:103 s 412 och prop. 1973:93 s 84

¹⁰⁶ SAS-principen är inte kodifierad men kan utläsas till exempel genom att klanderinstitutet är frivilligt (en aktieägare måste väcka talan), jmf Johansson, s 25 ff. och Bergström & Samuelsson, s 46

3 Att ta kontroll över tillgångars avkastningsförmåga genom förvärv av aktier

3.1 Introduktion till kapitlet

Som redovisats i avsnitt 2.2 medföljer två huvudsakliga rättigheter med ägandet av en aktie, rösträtt på bolagsstämman och rätt till utdelning. Ju fler aktier en person äger, desto större andel av den avkastning som tillgången ger upphov till och som delas ut i form av vinst kommer personen erhålla enligt likhetsprincipen (se avsnitt 2.2). Dessutom leder ett större aktieinnehav till ökade möjligheter att främja tillgångens avkastningsförmågas fortlevnad, eftersom bolagsstämman så som redovisats i avsnitt 2.3.1 är i det närmaste omnipotent i förhållande till övriga bolagsorgan och därför har långtgående inflytande i huruvida en värdefull tillgång exempelvis ska avyttras eller inte.

För att öka sin ägarandel i aktiebolaget måste personen anskaffa aktier. Det kan antingen göras genom att bolaget emitterar nya aktier som denne förvärvar eller genom att personen köper befintliga aktier av en annan aktieägare.

3.2 Förvärv av nyemitterade aktier

I den bästa av världar kan ett företag finansiera samtliga investeringar med löpande vinster men när dessa är otillräckliga behöver kapital tillföras företaget. Detta kan ske genom att öka det egna kapitalet eller ta lån och på så sätt öka skulderna. Det egna kapitalet kan ökas antingen genom att befintliga ägare ger aktieägartillskott eller så kan utomstående finansiärer ge kapitaltillskott i utbyte mot aktier. När det sistnämnda sker ökar bolagets aktiekapital.¹⁰⁷

Det finns fyra olika sätt för ett företag att öka aktiekapitalet.¹⁰⁸ Det första sättet är genom en fondemission, där aktiekapitalet ökas genom att värdet på en tillgång skrivs upp eller att belopp överförs från andra delar av eget kapital.¹⁰⁹ Kännetecknande för en fondemission är att inga tillgångar tillförs bolaget och att aktieägarna har samma proportionella innehav av aktier före och efter fondemissionen.¹¹⁰ Av den anledningen är fondemission inte intressant för en person som önskar öka sitt aktieinnehav relativt en befintlig aktieägare.

De tre andra metoderna är nyemission av aktier, emission av teckningsoptioner med åtföljande teckning av nya aktier och emission av konvertibler med

¹⁰⁷ Bergström & Samuelsson, s 175

¹⁰⁸ ABL 11:1

¹⁰⁹ ABL 12:1

¹¹⁰ ABL 12:1,2

åtföljande konvertering till nya aktier.¹¹¹ Förenklat uttryck kan de två sistnämnda metoderna beskrivas som varianter på den förstnämnda, där steg skjuts in före nyemissionen av aktier.

Vid nyemission av aktier utfärdar bolaget nya aktier som sedan bjuds ut till försäljning. Intäkterna från denna försäljning tillförs aktiekapitalet.¹¹²

När ett företag emitterar teckningsoptioner ges de som erhåller teckningsoptionerna rätt att i en framtida nyemission av aktier teckna dessa aktier i enlighet med villkor (till exempel teckningskurs) som fastställs i det emissionsbeslut som ligger till grund för utfärdandet av optionerna.¹¹³

När ett företag emitterar konvertibler med åtföljande konvertering till nya aktier så ger det ut skuldförbindelser som ger innehavaren rätt eller skyldighet att helt eller delvis byta sin fordran mot aktier i bolaget vid en senare nyemission av aktier, i enlighet med villkor som fastställs när emissionen av konvertiblerna beslutas. Innehavaren går vid konverteringen av konvertiblar till aktier från att vara borgenär till att bli aktieägare och skulden överförs till aktiekapitalet.¹¹⁴

3.2.1 Minoritetsskydd vid emissioner

Gemensamt för emissionerna är att de beslutas på bolagsstämman alternativt beslutas av styrelsen men godkänns i efterhand av stämman.¹¹⁵ Huvudregeln är att befintliga aktieägare ges företrädesrätt till aktierna, optionerna och konvertiblarna pro rata till sitt nuvarande aktieinnehav. På så sätt förhindras aktieägare från att spä ut övriga aktieägares innehav mot deras vilja.¹¹⁶ Från denna huvudregel finns det undantag. Ett exempel är att det i bolagsordningen får föreskrivas hur företrädesrätten ska utformas om bolaget har olika aktieslag.¹¹⁷ Ett annat undantag är om majoriteten är stark och med två tredjedelars majoritet på stämman röstar för att frångå företrädesrätten. Sådana beslut kan resultera i att en snävare krets erbjuds aktier (riktad nyemission), eller (om företaget är publikt) att erbjudandet riktas till allmänheten. En teoretisk taktik för en ägare som kontrollerar minst två tredjedelar är alltså att få stämman att besluta om en riktad nyemission till exempelvis sig själv. Avvikandet måste dock motiveras i förslaget till stämmans emissionsbeslut och en otillfredsställande motivering kan göra beslutet klandervärt med stöd av generalklausulen i ABL 7:47.¹¹⁸ Till exempel har lagstiftaren angett att för att ett inskränkande av företrädesrätten ska kunna ske till gagn för någon befintlig aktieägare så

¹¹¹ ABL 11:1

¹¹² ABL 11:1

¹¹³ ABL 14:4-7 och 11:4

¹¹⁴ ABL 15:4-7 och 11:4 och Hansson, s 91 ff.

¹¹⁵ ABL 11:2

¹¹⁶ ABL 13:1 (nyemissioner) – ABL 14:1 (teckningsoptioner) – ABL 15:1 (konvertibler)

¹¹⁷ ABL 13:1:2:a (nyemissioner) – ABL 14:1:2:a (teckningsoptioner) – ABL 15:1:2:a, 4:2-3 (konvertibler)

¹¹⁸ ABL 13:1:2:c, 13:2, 13:4:4 (nyemissioner) – ABL 14:1:2:c, 14:2, 14:4:3 (teckningsoptioner) – ABL 15:1:2:c, 15:2, 15:4:3 (konvertibler)

måste det finnas objektivt godtagbara skäl, och att det borde vara synnerligen ovanligt att godtagbara skäl kan åberopas.¹¹⁹ Att en majoritetsägare spä ut minoriteten genom en riktad nyemission behöver alltså kunna motiveras på annan grund än att det ligger i dennes intresse (att det gynnar denne på bekostnad av minoriteten). Exempel på godtagbara objektiva skäl är att bolaget befinner sig i en akut ekonomisk kris och att endast majoritetsägaren har möjlighet att finansiera det kapitaltillskott som behövs för att rädda bolaget.¹²⁰

3.2.2 Praktiska överväganden

I praktiken kan dock även svagare majoriteter spä ut minoriteternas innehav genom att minoriteterna inte har råd att delta i emissionen. Majoriteten kan således passa på att genomföra emissionen när minoriteten är finansiellt ansträngd. Eftersom teckningskursen vid en nyemission av aktier ska vara minst kvotvärdet (aktiekapitalet/antalet aktier)¹²¹ och marknadsvärdet kan vara betydligt högre än aktiekapitalet (och aktiens marknadsvärde således är högre än kvotvärdet) kan således en emission vara fördelaktigare än att förvärva minoritetens aktier även i de fall minoriteten är öppen för att sälja sina aktier.¹²² Samma problematik föreligger för privata bolag vid utgivande av teckningsoptioner eller konvertibler, då dessa tenderar att prissättas till en lägre emissionskurs än marknadsvärdet och en minoritet som motsätter sig emissionen på grund av att denne inte har råd att delta i kapitaltillskottsförandet inte har en publik marknad denne kan avyttra sina teckningsoptioner eller konvertibler på.¹²³ Värt att notera är dock att även en sådan taktik kan komma att stöta på hinder om avsikten offentliggörs, genom att emissionsbeslutet i sådana fall kan ogiltigförklaras med stöd av generalklausulen i ABL 7:47.

3.3 Förvärv av befintliga aktier

3.3.1 Avtalsfriheten

Som i avsnitt 2.2 är en egenskap hos aktiebolag att dess andelar är fritt överlåtbara utan inblandning av bolaget självt. Det är alltså bara säljare och köpare som behöver delta i transaktionen. Då aktier är lös egendom skiljer sig inte formkraven för aktieöverlåtelser principiellt från annan lös egendom.¹²⁴ Huvudregeln är alltså att det råder full avtalsfrihet vid aktieöverlåtelse.

Inom begreppet avtalsfrihet ryms inte bara den positiva avtalsfriheten, att man (i stort sett) har rätt att ingå avtal med vem man vill och om vad man vill. Även den negativa avtalsfriheten, rätten att avstå från att ingå avtal, spelar en viktig roll i avtalsrätten och tar sig uttryck bland annat genom avtalslagens

¹¹⁹ Prop 1973:93 s 129 & LU 1973:19, s 45

¹²⁰ Bergström & Samuelsson, s 191

¹²¹ Bolagsverket, Kvotvärde, <<https://bolagsverket.se/foretag/aktiebolag/drivaaktiebolag/okaellerminkaaktiekapitalet/kvotvarde.587.html>>, besökt 2023-06-14

¹²² ABL 13:4:3

¹²³ Bergström & Samuelsson, s 178 f.

¹²⁴ JB 1:1 *e contrario*, 1 § KöpL

ogiltighetsgrunder.¹²⁵ En person som inte vill ingå avtal men exempelvis tvingas till det med hot om våld kan väcka talan om att domstolen förklarar avtalet ogiltigt.¹²⁶ Det centrala momentet när inom avtalsrätten är alltså partsavsikten, inte ”partssignaturen” som enbart syftar till att utgöra en manifestation av partsavsikten.

Den negativa avtalsfriheten är betydelsefull ur en minoritetssynpunkt eftersom den innebär att minoriteten inte kan bindas som tredje man i avtal som missgynnar dem och de har rätt att avstå från att överlåta sina aktier. Deras ägande påverkas alltså inte av övriga ägares avhändande eller införskaffande av befintliga aktier från andra aktieägare. På ett sätt kan alltså avtalsfriheten sägas utgöra ett i sig tillräckligt skydd för minoriteter. Detta stämmer dock inte alltid, och undantag finns av både gynnande och missgynnande karaktär.

3.3.2 Lagstadgade undantag från avtalsfriheten

3.3.2.1 *Samtyckesförbehåll*

Samtyckesförbehåll innebär att en aktieöverlåtelse villkoras till bolagets (stämmans eller styrelsens) samtycke. Samtyckesförbehåll måste föras in i bolagsordningen för att vara gällande, och kan endast användas för bolag som inte är avstämningsbolag, dvs bolag vars aktier inte registerförs hos en värdepapperscentral.¹²⁷

3.3.2.2 *Förköpsförbehåll*

Förköpsförbehåll innebär att en av bolagsordningen utpekad fysisk eller juridisk person ska erbjudas att köpa aktierna innan de överlåts till en ny ägare. En sådan person kan vara en minoritetsägare eller en majoritetsägare varför förköpsförbehåll kan vara både gynnande och missgynnande ur ett minoritetsperspektiv. Likt för samtyckesförbehållen ska förköpsförbehåll föras in i bolagsordningen och gäller ej avstämningsbolag.¹²⁸

3.3.2.3 *Hembudsförbehåll*

Hembudsförbehåll innebär att en av bolagsordningen utpekad fysisk eller juridisk person ges rätten att lösa en aktie som har övergått till en ny ägare. Likt vad som sagts om förköpsförbehåll kan, beroende på vem som pekas ut, hembudsförbehåll vara både gynnande och missgynnande ur ett minoritetsperspektiv. Till skillnad från de andra förbehållen kan även avstämningsbolag nyttja hembudsförbehåll.¹²⁹

¹²⁵ Adlercreutz, s 15 och 3 kap AvtL

¹²⁶ 28 § AvtL

¹²⁷ ABL 4:8-17 och 1:10

¹²⁸ ABL 4:18-26

¹²⁹ ABL 4:27-36

3.3.2.4 *Aktieägaravtal*

Aktieägaravtal är avtal mellan aktieägare i syfte att reglera hur de ska nyttja sina av aktierna givna rättigheter.¹³⁰ Eftersom aktieägaravtal därmed formellt uppfyller rekvisiten för att räknas som enkla bolag är den närmsta rättsliga reglering som finns lag (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag.¹³¹ Lagen skrevs dock inte med avsikt att reglera aktieägaravtal och ger därför bristfällig ledning vid tolkningsfrågor.

Förbehåll eller andra typer av inskränkningar i rätten att fritt överlåta sina aktier är exempel på skrivelser som kan ingå i aktieägaravtal. Värt att notera dock är aktieägaravtal endast har civilrättslig verkan. Till exempel kommer ett hembudsförbehåll reglerat i ett aktieägaravtal som kolliderar med ett hembudsförbehåll i bolagsordningen inte kunna beivras genom en fullgörelsetalan i domstol, eftersom det skulle resultera i att den tredje man som utpekats av bolagsordningens hembudsförbehåll och som inte är part till avtalet varom det tvistas, ändå binds av rättens beslut. Istället är påföljande viten eller skadestånd riktat mot någon eller några av avtalsparterna de verktyg med vilket aktieägaravtalens integritet försvaras.¹³²

3.3.2.5 *Tvångsinlösen*

Aktiebolagslagens regler om tvångsinlösen är ett undantag från den negativa avtalsfriheten i aktieöverlåtelsesammanhang, och innebär att en majoritetsägare som äger en tillräckligt stor andel av företaget (≤ 90 % av aktierna) ges rätt att lösa in resterande aktier från minoritetsägarna. På samma sätt ges minoritetsägare rätt att begära inlösen i samma situation.¹³³ Av ABL 4:45 framgår det att aktier som bolaget själv innehar inte räknas med vid bedömningen av en ägares andel.

Vederlaget per aktie vid en tvångsinlösen benämns lösenbeloppet och skall motsvara det pris för aktien som kan påräknas vid en försäljning under normala förhållanden.¹³⁴ Det har i praxis tolkats som att det är aktiernas verkliga värde som ska ersättas. För noterade aktier innebär det ofta att det är börsvärdet som ligger till grund för bestämmandet av lösenbeloppet. För onoterade aktier behöver det göras en bedömning av bolagets förmögenhetsställning och avkastningsförmåga för att beräkna vad som kan vara ett tänkbart

¹³⁰ Arvidsson, s 63

¹³¹ HBL 1:3

¹³² Arvidsson, s 170 ff.

¹³³ ABL 22 kap

¹³⁴ ABL 22:2

marknadsvärde.¹³⁵ Tvångsinlöseninstitutet är av tvingande natur och kan således inte avtalas bort.¹³⁶

Tvångsinlösenförfarandet infördes med ABL 44.¹³⁷ Lagstiftaren angav två huvudsakliga skäl till införandet av reglerna. Det främsta skälet var att effektivitetsvinster uppkom om en ägare ägde alla aktier, och att särskilt i koncernförhållanden fusioner underlättades. Att kunna köpa ut minoriteter ansågs då som behövt för att dessa effektivitetsvinster skulle uppkomma. Vidare ansågs minoriteter som tillsammans kontrollerade mindre än 10 % av aktierna så små att de inte kunde begagna sig av lagens övriga minoritetsskydd i form av krav på kvalificerad majoritet vid vissa bolagsstämmobeslut, varför de sågs som särskilt utsatta och därför borde ges en rätt att få sina aktier inlösta.¹³⁸

¹³⁵ Se s 302 f. i NJA 1996 s 223

¹³⁶ Andersson, Norstedts kommentar till ABL 22:1

¹³⁷ 174 § 2 mom. ABL 44

¹³⁸ Prop 1944:5 s 196 f.

4 Att ta kontroll över tillgångars avkastningsförmåga genom inkråmsöverlåtelser

4.1 Allmänt om inkråmsöverlåtelser

Inkråm är ett ord som i allmänhet avser inre delar, till exempel de inre mjukare delarna av ett bröd. I ekonomiska sammanhang åsyftar ordet ett bolags tillgångar och till dessa kopplade rättigheter och skyldigheter.¹³⁹ När ett företagsförvärv genomförs kan objektet för transaktionen vara samtliga eller delar av målbolagets tillgångar, istället för målbolagets aktier. Aktierna kvarstår då i de tidigare aktieägarnas ägo. Förfarandet kallas för en inkråmsöverlåtelse.¹⁴⁰ I huvudsak är den rättsliga regleringen på området köplagen som genom att vara dispositiv har mindre betydelse än de faktiska överlåtelseavtalen.¹⁴¹ För tillgångar som utgör fast egendom kan jordabalken rundas genom bolagspaketering. Genom att den fasta egendomen ägs av ett helägt dotterbolag med den fasta egendomen som enda tillgång kan säljaren, genom att göra aktierna i dotterbolaget till avtalsobjektet istället för tillgången, göra köplagen till tillämplig lag på transaktionen.

4.2 Bolagsrättsliga aspekter av inkråmsöverlåtelser

I sin enklaste form är varje äganderätt i en tillgång som ett företag avyttrar en inkråmsöverlåtelse. När det handlar om försäljning av varor (omsättningstillgångar) i den dagliga verksamheten härrörs ofta företagsrepresentantens behörighet att avyttra tillgångar från den verkställande direktörens uppgift att sköta den löpande förvaltningen av bolaget.¹⁴²

När avyttringen avser anläggningstillgångar är det möjligt att avyttringsbeslutet inte är en del av den löpande förvaltningen, i synnerhet om anläggningstillgången är av betydande värde eller betydelse för verksamheten. Beslut utanför den löpande förvaltningen ska som tidigare berörts fattas av styrelsen med möjlighet för bolagsstämman överträffa styrelsebesluten med stämmobeslut.

Genom praxis har generalklausulerna (se avsnitt 2.4.2) kommit att ges innehåll som berör överlåtelser och överföringar av inkråm. I kapitel sex kommer detta utvecklas vidare, men kortfattat innebär det att det inte är så enkelt som

¹³⁹ Svensk ordbok (SO): Inkråm, <<https://svenska.se/so/?sok=inkr%C3%A5m&pz=1>>, besökt 2023-04-13

¹⁴⁰ verksamt.se: Vad köper du?, <<https://www.verksamt.se/fundera/franchising-eller-kopa-befintligt-foretag/kopa-ett-befintligt-foretag/vad-koper-du>>, besökt 2023-03-30

¹⁴¹ 3 § KöpL

¹⁴² ABL 8:29

att konstatera att det räcker med enkel majoritet för att genomföra en inkrämsöverlåtelse mot minoritetens vilja.

4.3 Ideella skador

Så som nämnts i avsnitt 2.4.2 är inte en bevisad inträffad skada hos bolaget eller en aktieägare ett krav för rekvisituppfyllnad av generalklausulerna men det måste ändå visas att subjektet har ägnat att åstadkomma någon form av otillbörlighet. Vad är då otillbörlighet? Där är i nuläget rättsläget oklart. Ur praxis (se avsnitt 5.2) går det att utläsa att en ekonomisk fördel som majoriteten åtnjuter på bekostnad av minoriteten (i form av en inträffad ekonomisk skada) är otillbörlig, vilket föga förvånar.¹⁴³ Men vad gäller om subjektet inte ägnar åsamka minoriteten någon ekonomisk skada utan endast en ideell skada uppkommer, och vad är en ideell skada i detta sammanhang?

Tillgångar har ett marknadsvärde. I praktiken kan värderingssvårigheter uppstå men åtminstone teoretiskt existerar det och marknadsvärdet för en tillgång är skärningspunkten mellan det lägsta pris en säljare kan tänkas sälja för och det högsta pris en köpare kan tänkas betala för tillgången.¹⁴⁴ Om rätten finner att en inkrämsöverlåtelse har skett där vederlaget har varit marknadsmässigt så innebär det att rätten har funnit att vederlaget motsvarar det högsta pris en köpare hade betalat för tillgången. Ingen ekonomisk skada har alltså åsamkats säljaren (som utgörs av bolaget och i förlängningen aktieägarna). Samtidigt är det marknadsmässiga priset som sagt det lägsta pris den säljare som kan tänka sig att sälja till det lägsta priset kan tänka sig att sälja för, inte nödvändigtvis det lägsta pris minoritetsaktieägaren kan tänka sig att sälja för. Skillnaden mellan minoritetsaktieägarens lägsta pris och marknadspriset är den ideella förlusten som uppkommit, det vill säga det pris som minoritetsaktieägaren skulle ha krävt för att avsäga sig sin negativa avtalsfrihet (se avsnitt 3.3).¹⁴⁵ Kan en ideell skada som åsamkats en minoritetsaktieägare anses vara otillbörlig i generalklausulernas mening?

Ett ansats till att besvara den frågan är att undersöka om den ideella skadan skulle ha ersatts av de aktiebolagsrättsliga skadestandsreglerna. Om ett stämmobeslut klandras av minoriteten, eller en styrelse efter ett vidtaget styrelsebeslut nekans ansvarsfrihet och sedan stäms av minoriteten, och talan bifalles, så har minoriteten möjlighet att kräva skadestånd.¹⁴⁶ Om den ideella skadan anses ersättningsbar enligt skadestandsreglerna så skulle den också kunna anses vara otillbörlig. Märk väl att detta inte är ett ekvivalent resonemang, om den ideella skadan inte anses ge rätt till skadestånd behöver det inte betyda att den inte är att anse som otillbörlig.

¹⁴³ NJA 2000 s 404, s 415

¹⁴⁴ Lundmark, s 30 ff. och 76 ff.

¹⁴⁵ Adlercreutz, s 15

¹⁴⁶ ABL 29:3 (stämmobeslut) respektive ABL 29:1 (styrelsebeslut), se även Andersson, kommentar till ABL 29:1

Så ger ideella skador rätt till skadestånd enligt de aktiebolagsrättsliga skadeståndsreglerna? Enligt skadeståndsreglerna ska bland annat aktieägare eller styrelseledamot som tillfogar bolaget eller aktieägare skada ersätta skadan, och även indirekta skador omfattas av bestämmelserna. Vad som menas med indirekt skada är att när vissa aktieägare bereds otillbörlig fördel till nackdel för bolaget (bolaget drabbas av en direkt skada) så uppkommer en indirekt skada för övriga aktieägare.¹⁴⁷ Detta besvarar tyvärr inte frågan. En utblick kan dock göras till den allmänna skadeståndsrätten, då det är den systematik som de aktiebolagsrättsliga skadeståndsreglerna tar sin utgångspunkt i.¹⁴⁸ Aktier är i egenskap av andelsrätter fungibel egendom¹⁴⁹ och den indirekta skada som en aktieägare drabbas av när denne förhindras att realisera värdet av dessa är att betrakta som en ren förmögenhetsskada.¹⁵⁰ Vid utomobligatoriska rena förmögenhetsskador inträder skadeståndsskyldighet vanligtvis endast vid brottslig gärning (och då endast skadestånd som ersättning för ekonomisk skada, inte ideell sådan), varför stöd för att den ideella skadan ska ersättas ej kan finnas i den allmänna skadeståndsrätten.¹⁵¹ Skadeståndsregler oavsett om de är i aktiebolagslagen eller skadeståndslagen ger alltså inget svar på frågan om den ideella skada som uppkommer om en inkråmsöverlåtelse sker till marknadspris mot minoritetens vilja kan motivera en klandertalan, och svaret på huruvida en ideell skada som åsamkats en minoritetsaktieägare anses vara otillbörlig i generalklausulernas mening får sökas i en annan rättskälla än lagtext. Nästa kapitel kommer därför undersöka praxis.

¹⁴⁷ Andersson, kommentar till ABL 29:1

¹⁴⁸ Andersson, kommentar till ABL 29:1

¹⁴⁹ Håstad, s 25 och 41

¹⁵⁰ Jfr Hellner & Radetzki, s 63 ff.

¹⁵¹ SKL 1:2 och 2:2. Undantag finns, jfr NJA 1996 s 700

5 De aktiebolagsrättsliga generalklausulernas tillämpning i praxis

5.1 Introduktion till kapitlet

Som beskrivits ovan är inkrämsöverlåtelser en fråga för bolagsstämman medan varje enskild aktie som huvudregel skyddas av negativ avtalsfrihet. Detta kan och har nyttjats av majoriteter för att konsolidera kontrollen över verksamheten, vilket den praxis som kommer redovisas i detta kapitel visar.

5.2 NJA 2000 s 404 – SWAB-målet

SWAB var ett bolag som bedrev flygtrafik. Majoriteten av bolagets aktier ägdes av bolaget ELAB men 8 % ägdes av SWAB:s VD Sune C. SWAB och ELAB:s helägda dotterbolag ScanAB tecknade ett samarbetsavtal där ScanAB skulle tillhandahålla tekniska och flygoperativa tjänster åt SWAB. Styrelserna i de båda bolagen var identisk och bestod av Erik L (som även företrädde ELAB), Ulf D och Lars L.

Oenighet uppkom mellan Sune C och Erik L, varpå Sune C blev uppsagd och Ulf D efterträdde honom på VD-posten. Styrelsen i SWAB och sedermera stämman beslutade att överföra all verksamhet till ScanAB. Det gamla SWAB tömdes på tillgångar och kapital så till den grad att bolaget tvingades likvideras och dess aktier blev i det närmaste värdelösa.

Ett revisorsutlåtande bedömde att avkastningsvärdet på gamla SWAB var 600 000 kronor innan beslutet om att överföra verksamheten till ScanAB fattades varför Sune C stämde styrelseledamöterna och yrkade skadestånd om 48 000 SEK (8 % av 600 000).

HD tog som grund för sin bedömning fasta på två omständigheter av betydande relevans. För det första ansågs överföringen ske i strid mot verksamhetsföremålet, vilket nedanstående citat från sida 415 i domen visar:

Styrelsens beslut innebar att SWAB skulle förlora möjligheten att fortsätta sin verksamhet och att denna i stället skulle bedrivas i ScanAB. Beslutet att lägga ned verksamheten i SWAB stred mot bolagets verksamhetsföremål, att bedriva bruksflyg och därmed tillhörig verksamhet, och således mot dess bolagsordning (jfr 2 kap 4 § 1 st 3 aktiebolagslagen och t ex NJA 1924 s 186 och 1967 s 313).

För det andra innebar styrelsebeslutet att Sune C:s aktier i praktiken blev i det närmaste värdelösa, vilket visas av nedanstående citat , även det på sida 415:

I förevarande fall medförde styrelsebeslutet vilket offentliggjordes strax därpå, att Sune C:s aktieinnehav i praktiken blev omöjligt att avyttra.

HD landade ganska snabbt i att styrelsebeslutet var i strid med generalklausulen utan att resonera om de ingående rekvisiten. Generalklausulen som åberopades i detta fall var 8:34 i ABL 75, vars lydelse i princip är densamma som dagens ABL 8:41. Se nedanstående citat från sida 415 i domen:

Beslutet får anses ägnat att ge en otillbörlig fördel åt majoritetsaktieägaren, som ägde ScanAB, till nackdel för Sune C som minoritetsaktieägare. Att beslutet kunde orsaka honom skada måste styrelseledamöterna ha insett. De är därför skyldiga att ersätta den skada som Sune C kan ha åsamkats.

Generalklausulens rekvisit om en nackdel som en aktieägare (i detta fall minoritetsägaren Sune C) drabbas av får anses redovisad då det poängteras att Sune C genom beslutet berövades möjligheten att realisera värdet av sitt aktieinnehav. Rekvisitetet att någon ska ges en otillbörlig fördel sker det däremot inga resonemang kring, men en inte alltför vågad gissning skulle kunna ta fasta på att även om samtliga aktier i SWAB blev i det närmaste värdelösa så drabbades inte ELAB av det då dels värdet i ScanAB ökade i samma omfattning som värdet i SWAB minskade, dels ägde ELAB en större andel (100%) av ScanAB än det gjorde i SWAB (<92%) och ökade därmed sitt ägande över tillgångarna. Dessutom överfördes samtliga tillgångar och skulder till bokfört värde istället för att överlåtas till marknadsvärde. Bland annat linjerättigheter som inte var värderade alls men senare avyttrades för två miljoner kronor ingick i inkråmet. SWAB:s aktieägarkollektiv drabbades därmed, men ELAB skyddade sig från nackdelen av att aktierna blev värdelösa, något som Sune C inte fick möjlighet att göra.¹⁵²

Som prejudikat relevant för denna uppsats kan flera regler utläsas. För det första att ett styrelsebeslut om inkråmsöverlåtelse som får till följd att bolaget inte längre bedriver den verksamhet som det ska göra enligt verksamhetsföremålet är i strid med detsamma och därför är otillåtet enligt dagens ABL 8:41:2. Rimligen bör denna rättsregel också omfatta stämmobeslut och således att dessa får bli föremål för klanderprövning enligt ABL 7:50. För det andra att en fullständig inkråmsöverlåtelse där vederlaget är mindre än tillgångarnas marknadsvärde inte är tillåtet enligt generalklausulen i ABL 8:41. Med tanke på likheten mellan ABL 8:41 och 7:47 torde även sådana bolagsstämmobeslut också anses otillåtna. En e contrario-tolkning skulle då kunna vara att för att en väsentlig inkråmsöverlåtelse ska vara klanderfri så måste först

¹⁵² NJA 2000 s 404, s 414 f.

verksamhetsföremålet ändras och överlåtelsen måste därefter ske till marknadspris. Eventuella ideella skador berördes dock inte i domskälen.

5.3 NJA 2013 s 1250 – Crisp-målet

Crisp var ett konsultbolag som ägdes av delägare aktiva i verksamheten. Mellan dessa förelåg ett aktieägaravtal som gällde tillsvidare med en uppsägningstid på två månader. Avtalet reglerade bland annat hur många aktier respektive namngiven delägare skulle äga, varför det efter en tid behövde ersättas av ett nytt när två nya konsulter skulle erbjudas delägarskap. Oenighet uppstod mellan grundaren och de övriga delägarna (som tillsammans utgjorde en majoritet) kring hur aktierna skulle värderas vid in- respektive utträde. Ingen enighet nåddes trots att lösningar söktes. Bland annat erbjöd sig de övriga delägarna att lösa in grundarens aktier samt erbjöd grundaren att lösa in deras aktier enligt samma värdering av bolaget men erbjudandet godtog inte av grundaren. När ingen lösning kunde nås sades aktieägaravtalet upp. De övriga delägarna beslutade senare genom en bolagsstämma för att likvidera bolaget. Likvidatorn undersökte först grundarens möjlighet att driva bolaget vidare själv men då detta inte var möjligt beslutades det att rörelsen skulle säljas på offentlig auktion. Rörelsen köptes för en symbolisk summa av ett bolag som ägdes av en av de övriga delägarna. Köpeskillingen var så låg att den inte täckte kostnaden för likvidationen ens en gång och ingen utdelning av eget kapital till delägarna skedde därför. Det förvärvande bolaget inträdde sedan i Crisps roll och varumärke. Alla tidigare delägare utom grundaren blev delägare i det nya Crisp tillsammans med de två nya konsulterna. Grundaren väckte då en fastställsetalan om skadeståndsskyldighet för övriga delägare i gamla Crisp.

Käranden (grundaren) åberopade generalklausulen och ansåg att svarandenas (de övriga delägarnas) stämmobeslut att likvidera bolaget skulle ses i ljuset av övriga händelser som i slutändan gav utkomsten att de fick klara fördelar medan kärandens ägande i Crisp blev värdelöst.¹⁵³ HD instämde dock inte i detta utan menade att det förelåg avgörande omständigheter som särskilde denna situation från t ex SWAB-målet.

HD tog fasta på att majoriteten hade sökt en konstruktiv lösning genom samråd utan framgång, varpå aktieägaravtalet sades upp.¹⁵⁴ Till exempel hade de erbjudit att lösa in minoritetens aktier till ett pris per aktie som måste anses som skäligt eftersom den samtidigt erbjöd minoriteten att lösa in majoritetens aktier till samma pris (per aktie).¹⁵⁵ Det fanns i det läget ett berättigat intresse av att inte tvingas fortsätta verksamheten i bolaget utan i stället få till stånd

¹⁵³ NJA 2013 s 1250, pt 17

¹⁵⁴ NJA 2013 s 1250, pt 18

¹⁵⁵ NJA 2013 s 1250, pt 2

en upplösning av bolaget genom frivillig likvidation. Likvidationsbeslutet var därför inte i strid med generalklausulen.¹⁵⁶

Vad gäller majoritetens förvärv av rörelsen på den offentliga auktionen anförde HD att då generalklausulerna endast täcker styrelsers rättshandlingar och stämmobeslut kan de inte omfatta styrelseledamöterna och aktieägarnas (utanför sina roller som styrelseledamöter och aktieägare) beslut utanför dessa arenor.¹⁵⁷

Att förfarandet med likvidation och därpå följande uppköp av inkråmet via offentlig auktion ansågs tillåtet av HD bör inte utläsas som att det numera är riskfritt att kopiera agerandet. För det första tar majoriteten en stor risk när de låter rörelsen försäljas i en offentlig auktion. Trots allt så finns det inget tydligare exempel på när en rörelse värderas till marknadspris som när hela marknaden erbjuds att lägga bud. En konkurrerande budgivare med större ekonomiska muskler hade kunnat trumfa majoritetens bud. Detta gör förfarandet oattraktivt för majoriteter som önskar öka sin kontroll över inkråmet. För det andra föregicks förfarandet av seriösa försök till att nå en överenskommelse och HD:s yttrande om att det när en överenskommelse inte gick att nå fanns ett berättigat intresse hos majoriteten att inte tvingas fortsätta verksamheten i bolaget torde återspegla den rättsliga betydelsen av majoritetens vilja att nå en konstruktiv lösning. Högsta domstolen valde att inte gå på kändens linje om att anlägga ett holistiskt synsätt och medge att denne genom majoritetens förfarande de facto hade blivit av med värdet av sina aktier. Det finns alltså numera en borte gräns för hur vid tillämpningen av generalklausulerna kan bli, i och med att HD anförde att generalklausulerna inte omfattar styrelseledamöters och aktieägares beslut när de inte agerar inom sina organ. Detta knyter an till problematiken med styrelseledamöters lojalitetsplikt (se avsnitt 2.3.4). Får till exempel styrelseledamöter konspirera med majoritetsägare om detta görs utanför deras roll som styrelseledamöter?

¹⁵⁶ NJA 2013 s 1250, pt 18

¹⁵⁷ NJA 2013 s 1250, pt 19

6 Analys och avslutning

6.1 Jämförande analys

För att kunna svara på den tredje frågan i frågeställningen, om vad det har för betydelse för en aktieägarminoritet om någon som önskar öka sin kontroll över en i aktiebolaget tillgångs avkastningsförmåga i aktiebolaget avser förvärva denna kontroll med hjälp av aktieöverlåtelser kontra inkråmsöverlåtelser, behöver två linjer undersökas parallellt. För att göra diskussionen lättöverskådlig kommer dessa två linjer separeras, och det får antas att i frågor där minoritetsskydden kopplar an till bolagsstämmobeslut, att frågorna faktiskt underkastas stämman i behörig ordning.

Den första linjen knyter an till den rättssociologiska delen av uppsatsen och kommer behandlas i avsnitt 6.1.1. En fråga om inkråmsöverlåtelse behöver nämligen inte nödvändigtvis underkastas stämman överhuvudtaget, även om stämman är omnipotent (se avsnitt 2.3 och 4.2). Styrelsens makt över beslutfattandet i bolaget blir då intressant, och som berörts i avsnitt 2.3.4 föreligger det vissa oklarheter kopplat till lojalitetsplikter. Den andra linjen gäller den rättsdogmatiska frågan om vilka rättsregler som skyddar minoriteten och kommer att behandlas i avsnitt 6.1.2.

6.1.1 Svårigheten för minoriteten att påverka styrelsen

Som belysts i avsnitt 2.3.4 utövar styrelsen troligen ett inflytande i bolaget som är större än vad som de associationsrättsliga reglerna ger sken av och en konsekvens av det kan bli att de enskilda ledamöterna agerar lojalt mot enskilda aktieägare (och därmed illojalt gentemot andra aktieägare) om än inte illojalt mot bolaget som helhet. Ett sätt att ge utlopp för det beteendet är att vara selektiv kring vilka beslut som ska underkastas stämman. För att illustrera hur detta kan vara problematiskt för minoriteten kan ett bolag föreställas där verksamhetsföremålet först ändras i behörig ordning. Ändringen är i sig inte nödvändigtvis problematisk. Det skulle kunna handla om att en ny typ av verksamhet skrivs in som komplement till den redan pågående. Därefter tar styrelsens ”ljusskygga” arbete vid. Inledningsvis satsas en mindre mängd medel på att etablera en sådan verksamhet som nu är tillåten enligt verksamhetsföremålet. Därefter väljer styrelsen att avhända den forna verksamheten till ett bolag med koppling till det avyttrande bolagets storägare till marknadspris (se avsnitt 4.3 respektive 6.1.2 för en vidare utläggning kring vederlagets betydelse). Att vederlaget är marknadsmässigt kan innebära att överlåtelsen anses vara affärsmässig och beroende styrelseledamöter kan ha utövat sitt inflytande på ett mjukare sätt än att handlägga och votera i frågan (och träffas då inte av jävsbestämmelsen i aktiebolagslagen). Konsekvensen för minoritetsägaren blir dock att denne, utan möjlighet till att påverka utfallet, får se sin kontroll över inkråmets avkastningsförmåga traderas mot vederlag mot sin vilja.

Aktieöverlåtelse är betydligt svårare för styrelser att missbruka då en följd av att aktier är fritt överlåtbara (se avsnitt 2.2) är att bolagets ägande inte är en fråga som styrelsen har möjlighet att påverka. Visserligen kan styrelsen utfärda rekommendationer till befintliga aktieägare i samband med uppköps-erbjudanden, men styrelsen saknar rätt att stoppa överlåtelser från att ske. Vid nyemissioner och liknande förfaranden är minoritetsskyddet väl omfattande och beslut om att frångå företrädesrätten ligger inom stämmans exklusiva kompetens och är därför inget som styrelsen kan påverka.

Sammanfattningsvis är alltså främst möjligheten för styrelsen att inte underställa stämman ett beslut om överlåtelse av vissa tillgångar problematisk, i synnerhet i kombination med att mycket pekar på att detta i praktiken främst drabbar minoritetsägare.

6.1.2 Diskrepansen i det juridiska skyddet

Inledningsvis kan det konstateras att som utgångspunkt utgör avtalsfriheten (för befintliga aktier) och företrädesrätten (för nyemitterade aktier) ett förhållandevis starkt ex ante minoritetsskydd eftersom den i praktiken ger minoriteten ett ”veto” mot att få sitt ägande utspätt eller avyttrat.

Vad gäller överlåtelser av befintliga aktier är det endast då minoriteterna är så små att de ändå inte hade skyddats av regler om kvalificerad majoritet som de kan köpas ut genom tvångsinlösenförfaranden. Vidare är rättsläget tydligt ifråga om ersättningsnivån vid tvångsinlösenförfaranden, vederlaget ska vara marknadsmässigt.

Vad gäller nyemission är det främst majoritetens möjlighet att med två tredjedelars majoritet besluta om emission vid en sådan tidpunkt där minoritetsägarna inte har råd att delta i emissionen som kan leda till att minoritetens andelar späds ut. För att det ska lyckas krävs det dock att majoriteten har insyn i minoritetens ekonomiska förhållanden vilket minoriteten har möjlighet att påverka genom att vara mer eller mindre offentlig med sin ekonomi. Visar det sig att majoriteten har gjort en felbedömning kommer ingen utspädning att ske. Sammantaget är alltså risken för majoritetsmissbruk så osäker att det minoritetsskyddet inte bör anses vara bristfälligt.

Som kontrast till detta kan nämnas att inkråmsöverlåtelser, om dessa underställs minoritetens forum (bolagsstämman), såvitt aktiebolagslagen anbelangar endast behöver röstas igenom med enkel majoritet. Här har SWAB-målet dock visat att om möjligheten att bedriva verksamhet enligt ett verksamhetsföremål avsevärt försvåras av en inkråmsöverlåtelse på grund av dess stora omfattning så är beslutet att överlåta inkråmet i strid med bolagsordningen. I och med att beslut i strid med bolagsordningen kan klandras med stöd av generalklausulerna så kan det alltså förstås som att kravet för att rösta igenom ett sådant beslut i praktiken är två tredjedelars majoritet, eftersom det är vad som krävs för att ändra bolagsordningen.

Vad gäller ersättningen vid sådana inkråmsöverlåtelse är det tydligt efter SWAB-målet att om marknadsvärdet är klart högre än det bokförda värdet så innebär det en enligt generalklausulerna otillbörlig nackdel för bolaget och dess aktieägare om vederlaget uppgår till det bokförda värdet. Crisp-målet ger å sin sida ingen tydlig ledning i frågan. Beloppet om 100 000 kronor som det vinnande budet uppgick till på den offentliga auktionen är å ena sidan rimligtvis klart lägre än vad bolaget annars skulle ha värderats till, å andra sidan så ger just en offentlig auktion ett konkret svar på frågan vad det verkliga värdet av aktierna är medan en värdering endast är en bedömning. Vidare ansåg HD att de förhandlingar som hade skett innan aktieägaravtalet sades upp var seriösa. Att majoriteten hade erbjudit sig att köpa ut minoriteten till samma värdering som de samtidigt erbjöd minoriteten att köpa ut majoriteten för (och därför rimligtvis borde anses utgöra ett marknadspris, ty annars borde rimligen minoriteten ha löst ut majoriteten), torde därför innebära att ett av sådana förhandlingar följande erbjudet vederlag inte kan anses oförsvarligt lågt så till den grad att förhandlingen inte kan anses oseriös eller för skens skull. Samtidigt kan domskälen inte heller uttolkas som att målet innebär att ett marknadspris per se är tillräckligt högt, men en tolkning som därmed proklamerar att marknadspris inte är tillräckligt vederlag och att ideella skador därför omfattas av generalklausulerna hittar betydligt svagare stöd för sin ståndpunkt i domskälen allena. Sammantaget kan alltså Crisp-målet sägas peka mot, men inte nödvändigtvis prejudicera, att marknadspris är tillräckligt som vederlag för att ersättningen inte skall ses som otillbörlig enligt generalklausulerna. Av den anledningen, tillsammans med att stöd inte har kunnat hittas för att den ideella skadan som kringgåendet av minoritetens negativa avtalsfrihet innebär ska ersättas, torde en slutsats vara att om en bolagsstämma fattar beslut om att överlåta väsentliga delar av ett bolags inkråm till vad som kan anses vara marknadspris, och överlåtelserna inte strider mot bolagsordningens verksamhetsföremål, så är beslutet inte att anse som otillbörligt och klandervärt enligt generalklausulerna i aktiebolagslagen. Ideella skador ersätts alltså inte.

Då ett inkråmsöverlåtelseförfarande kan orkestreras så att det i praktiken ger liknande utfall som ett tvångsinlösenförfarande (betydande tillgångar kan avyttras till marknadspris till en köpare som direkt eller indirekt kontrolleras av aktieägarmajoriteten, i strid med minoritetens vilja) är det förvånande att Högsta domstolen inte ens obiter dictum (det vill säga redogör för rättsregler som inte är relevanta i det aktuella fallet)¹⁵⁸ har fört resonemang om hur skyddet i generalklausulerna ter sig i jämförelse med aktieöverlåtelser och tvångsinlösenförfaranden när de har tillämpat generalklausulerna. Denna diskrepans har inte heller kommenterats i förarbetena. Måhända är detta en för smal fråga för att beröras i lagmotiven till majoritetsprincipens kodifiering, men det hade kunnat beröras i förarbetena till reglerna om tvångsinlösen eller generalklausulerna.

¹⁵⁸ Ramberg (2017), s 780

Det finns nämligen en väldigt god förklaring till hur denna diskrepans har kunnat uppstå. Denna har att göra med bolagets egen rådighet över tillgångarna, och att dessa två förfaranden därför tar sin utgångspunkt i helt olika rättsliga positioner. Att aktieöverlåtelser har ett starkare minoritetsskydd beror nämligen på att aktieägaren har full rådighet över dessa, och när aktieägaren väljer att avyttra sina aktier är det således den som har full rådighet över aktierna som avyttrar dem. När aktieägare beslutar om att ett bolag ska avyttra sina tillgångar är det dock bolaget som med sin egen rådighet senare rättshandlar när tillgångarna avyttras. För köparen finns det alltså alltid bara en motpart (bolaget) vid inkråmsöverlåtelser, vilket är själva syftet med rättspersonligheten. Skulle köparen behöva sluta avtal med samtliga aktieägare istället för med endast bolaget hade företag blivit så trögrörliga att de nästintill aldrig hade kunnat rättshandla. I synnerhet noterade bolag hade blivit förlamade av att ägare till konkurrenter skulle kunna köpa på sig små poster och därmed blockera alla rättshandlingar genom att vägra att godkänna dessa. Ur det perspektivet är det därför en självklarhet att samtliga bolagsstämmbeslut måste kunna tas utan konsensus. Exakt hur stor del av aktieägarna som måste godkänna ett förslag för att bolaget ska tillåtas att rättshandla är dock en fråga öppen för diskussion som måste ta hänsyn till att ambitionen att göra bolag så effektiva som möjligt och starka lagstadgade skydd av minoritetsaktieägare är motstående intressen och att en sund balans behöver nås, vilket även lagstiftaren har anfört i förarbetena. Uppsatsens slutsats är att denna balans idag inte är uppnådd. För en aktieägarminoritet är det mindre gynnsamt om en aktieägarmajoritet som kontrollerar mellan två tredjedelar och nio tiondelar av aktierna väljer ett inkråmsförfarande.

6.2 Avslutande sammanfattning och förslag på lösningar

6.2.1 Avslutande sammanfattning

I kapitel två förklarades det hur aktiebolaget var konstruerat och vad minoritetsskydd är för något. Den första frågan, vem som utövar kontroll över en tillgångs avkastningsförmåga, besvarades dels rättsdogmatiskt och dels rätts-sociologiskt. Det rättsdogmatiska svaret är att aktieägarna genom stämman utövar kontrollen tack vare stämmans omnipotens. Det rättssociologiska svaret är att även styrelsen utövar en stor kontroll då den kan välja att inte underkasta stämman en stor mängd frågor.

I kapitel tre och fyra förklarades det hur en person ökar sin kontroll över en tillgångs avkastningsförmåga genom aktieöverlåtelser respektive inkråmsöverlåtelser. Det triviala svaret är givetvis via förvärv, men med premisen att andra aktieägare inte vill sälja sina aktier eller bifalla ett stämmoförslag om att avyttra tillgångarna blev svaret annorlunda. För aktier krävs det att personen påkallar tvångsinlösen vilket kräver ett innehav om mer än nio tiondelar av aktierna. Vid inkråmsöverlåtelser krävs det ett enkelt majoritetsbeslut.

Efter att hänsyn tagits till NJA 2000 s 404 i kapitel fem framkommer det dock att verksamhetsföremålet först kan behöva ändras, vilket kräver två tredjedelars majoritet. Det krävs alltså ett mindre innehav för att genomföra en (i strid mot minoritetsägarnas vilja) inkråmsöverlåtelse än en aktieöverlåtelse.

I analysen som presenterats tidigare i detta kapitel blev slutsatsen att det är mindre gynnsamt för aktieägarminoriteten om någon som önskar öka sin kontroll över en tillgångs avkastningsförmåga i aktiebolaget avser förvärva denna kontroll med hjälp av inkråmsöverlåtelser istället för aktieöverlåtelser eftersom det krävs ett mindre aktieinnehav för att genomdriva en sådan förändring.

6.2.2 Vägar framåt

Ur redogörelsen i avsnitt 2.3.4 och analysen i avsnitt 6.1.1 kan två huvudsakliga problem skönjas som påverkar utfallet av jämförelsen mellan aktie- respektive inkråmsöverlåtelser i en rättssociologisk kontext.

Det första är att styrelsemedlemmarnas lojalitet inte är fastslaget i rätten utan att det närmaste av en vägledning som finns är Jessica Östbergs avhandling. Detta skär sig delvis mot den ambition som OECD sätter upp för sina medlemsländer och en lösning på detta problem vore att styrelseledamöternas lojalitet kodifieras, såsom styrelsen som organ är bundet till ABL 8:4.

Det andra är att en inkråmsöverlåtelse är en typ utav beslut som inte behöver underkastas stämman. I SWAB-målet exempelvis var det ett styrelsebeslut att överföra inkråmet till ett annat bolag. Hade denna typ av fråga sorterat under stämmans legala beslutsbefogenhet hade praktiska problem som styrelsens informationsövertag och splittrade lojaliteter blivit ett mindre problem. Av den anledningen borde en lösning på problemet vara att i lag stadga att inkråmsöverlåtelser som uppfyller vissa kriterier endast kan beslutas av bolagsstämman. Exakt form på lagtext och objektiva kriterier för när rekvisituppfyllnad ska anses ligga för handen faller utanför avgränsningen för denna uppsats och bereds lämpligen genom ordinarie lagstiftningsförfarande med en av sakkunnig ledd utredning.

Vad gäller den juridiska diskrepansen, det vill säga den rättsdogmatiska delen av uppsatsen, är även här ny lagstiftning en lämplig lösning på problematiken att en majoritetsägare som (på något sätt) kontrollerar mer än två tredjedelar av rösterna men som själv inte innehar mer än nio tiondelar av aktierna med ett inkråmsförfarande i praktiken kan åstadkomma samma resultat som ett tvångsinlösensförfarande hade gjort. Lag som stadgar att inkråmsöverlåtelser som uppfyller vissa kriterier endast kan beslutas om den röstas igenom på bolagsstämman med mer än nio tiondelars majoritet hade jämställt förfarandet med tvångsinlösen. En smakfull lagteknisk lösning vore att infoga denna som ett stycke i, eller åtminstone referera till, den lagstiftningsprodukt som det argumenteras för i föregående stycke (om att vissa inkråmsöverlåtelser

bör hamna under stämmans legala beslutsbefogenhet). På så sätt behöver inte olika definitioner skrivas för vad som i själva verket är samma affärshändelse och kryphål kan på så sätt undvikas.

Dessa förslag har dock en tydlig baksida. Så som anförts i avsnitt 6.1.2 så härleds aktie- och inkråmsöverlåtelse från olika delar av rätten. En styrka med aktiebolagslagen är dess enkelhet trots dess omfattning. Att införa undantag från majoritetsprincipen ska inte göras lättvindigt, eftersom det komplicerar lagstiftningen och föder nya gränsdragningsproblem (i synnerhet vilka kriterier som ska ställas upp för vilka överlåtelse som ska omfattas samt hur dessa kriterier ska tolkas i rätten). Vidare har uppsatsen anlagt ett minoritetsperspektiv. Varför inte vända på frågan och fråga sig om inte kraven för ett tvångsinlösenförfarande ska sänkas till endast två tredjedelars aktieinnehav? Det bör därför poängteras att de sententia ferenda-diskussionen kan ifrågasättas på ideologisk grund.

Oavsett hur gränsdragningen mellan majoriteten och minoriteten dras rättvisemässigt så är min förhoppning att lagstiftaren, genom att huvudsakligen vidta de åtgärder som presenteras ovan i detta kapitel, förhoppningsvis kan åstadkomma något som skulle kunna betraktas som en liten ”neutralitetsprincip” inom företagsöverlåtelsevärlden mellan aktieöverlåtelse och inkråmsöverlåtelse. Vidare skulle en likriktning även kunna leda till att praxis kopplat till det ena skulle kunna tillämpas på det andra. Till exempel skulle frågan om ideell skada ska leda till otillbörlighet i generalklausulerna kunna besvaras med ett bestämt nej eftersom praxis utvisat att det är marknadspris som gäller vid tvångsinlösen. Dessa vinster, neutralitet samt utökat tillämpningsområde för praxis, anser jag överträffar problemet med en mer komplicerad aktiebolagslag.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Statens offentliga utredningar

SOU 1941:9 Statens offentliga utredningar 1941:9 – Lagberedningens förslag till lag om aktiebolag mm

SOU 1990:1 Statens offentliga utredningar 1990:1 – Företagsförvärv i svenskt näringsliv, betänkande från ägarutredningen.

Propositioner

Prop. 1944:5 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om aktiebolag, m. m.

Prop. 1973:93 Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om konvertibla skuldebrev m. m.

Prop. 1975:103 Regeringens proposition med förslag till ny aktiebolagslag, m. m.

Prop. 1997/98:99 Regeringens proposition 1997/98:99 – Aktiebolagets organisation

Betänkanden

LU 1973:19 Lagutskottets betänkande nr 19 år 1973

EU-rättsligt material

RÅDETS FÖRORDNING (EG) nr 2157/2001 av den 8 oktober 2001 om stadga för europabolag

Europeiska kommissionens förslag (COM/2021/189 final) till EUROPARLAMENTETS OCH RÅDETS DIREKTIV om ändring av direktiv 2013/34/EU, direktiv 2004/109/EG, direktiv 2006/43/EG och förordning (EU) nr 537/2014 vad gäller företagens hållbarhetsrapportering

Litteratur

- Adlercreutz, Axel, Mulder, Bernard Johann, *Avtal – Lärobok i allmän avtalsrätt*, 15 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2021
- Agell, Anders, *Rationalitet och värderingar i rättsvetenskapen – Med en exkurs om rättsvetenskapen i Sverige*, Svensk Juristtidning, s 243-260, 2002
- Andersson, Sten, Johansson, Svante, Skog, Rolf, *Aktiebolagslagen – En kommentar* [Elektronisk resurs], JUNO-version 17, Norstedts Juridik, 2022
- Arvidsson, Niklas, *Aktieägaravtal – särskilt om besluts- och överlåtelsebindningar*, Thomson Reuters Professional, Stockholm, 2010
- Bergström, Clas, Samuelsson, Per, *Aktiebolagets grundproblem*, 6 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2021
- Bladini, Moa, *Objektivitet i dömandet – på gott och på ont?*, Svensk Juristtidning 100 år (festskrift), s 303-312, 2016
- Dahlman, Christian, *Rätt och rättfärdigande*, uppl. 2:4, Studentlitteratur, Lund, 2014
- Easterbrook, Frank H., Fischel, Daniel R., *The Corporate Contract*, Columbia Law Review, vol. 89, no 7, p. 1416, New York, 1989
- Hansson, Sigurd, *Aktier, optioner, obligationer – En introduktion*, 11 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009
- Hellner, Jan, Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt*, 11 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2021
- Hydén, Håkan, *Rättssociologi: om att undersöka relationen mellan rätt och samhälle*, i Nääv, Maria, Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2018.
- Håstad, Torgny, *Sakrätt avseende lös egendom*, 6 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2000
- Johansson, Svante, *Bolagsstämma*, Juristförlaget, Stockholm, 1990
- Kleineman, Jan, *Rättsdogmatisk metod*, i *Juridisk metodlära* (se källhänvisning till Hydén ovan)
- Kraakman, Reinier, Armour, John, Davies, Paul, Enriques, Luca, Hansmann, Henry, Hertig, Gerard, Hopt, Klaus, Kanda, Hideki, Pargendler, Mariana, Ringe, Wolf-Georg, Rock, Edard, *The Anatomy of Corporate Law*, A

Comparative and Functional Approach, 3 uppl., Oxford University Press, Oxford, 2017

Lundmark, Robert, *Mikroekonomi – teori och tillämpning*, 4 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2020

Maunsbach, Ulf, Bramstång, Gunnar, Lindsoug, Patrik, *Grundläggande svensk internationell privat- och processrätt*, 1 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2021

Nenova, Tatiana, *The value of corporate voting rights and control: A cross-country analysis*, Journal of Financial Economics, vol 68, 3 uppl., s 325, 2003

Ramberg, Christina, *Prejudikat som rättskälla*, Svensk Juristtidning, s 773-782, 2017

Ramberg, Christina, Ramberg, Jan, *Allmän avtalsrätt*, 11 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2019

Stattin, Daniel, *Om bolagsföreträdares befogenhetsöverskridande – En rättsekonomisk, rättsdogmatisk och komparativ studie av 8 kap. 42 § 2 st. 2 men. ABL*, Uppsala universitet, Uppsala, 2007

Valguarnera, Filippo, *Komparativ juridisk metod*, i *Juridisk metodlära* (se källhänvisning till Hydén ovan)

Westerman, Pauline, *Rätten som gåta, en introduktion till rättsfilosofi*, uppl. 1:1, Studentlitteratur, Lund, 2014

Åhman, Ola, *Behörighet och befogenhet i aktiebolagsrätten – om aktiebolagets ställföreträdare och gränserna för deras representationsrätt*, Iustus förlag, Uppsala, 1997

Östberg, Jessica. *Styrelseledamöters lojalitetsplikt – särskilt om förbudet att utnyttja affärsmöjligheter*, Jure, Stockholm 2016.

Övrigt

Riktlinjer från OECD: OECD, *G20/OECD Principles of Corporate Governance*, OECD Publishing, Paris, 2015

Internetkällor

”Inkråm”, Svensk ordbok,

<https://svenska.se/so/?sok=inkr%C3%A5m&pz=1>, besökt 2023-04-13

”Kvotvärde”, Bolagsverket, <https://bolagsverket.se/foretag/aktiebolag/driva-aktiebolag/okaellerminskaaktiekapitalet/kvotvarde.587.html>, besökt 2023-06-14

”Vad köper du?”, verksamt.se, <https://www.verksamt.se/fundera/franchising-eller-kopa-befintligt-foretag/kopa-ett-befintligt-foretag/vad-koper-du>, besökt 2023-03-30

Otryckta källor

Jisland, Olof; advokat vid Advokatfirman Vinge. Vinge Talang, Zoom webinar, tema klientrelationer. 25 november 2020

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1960 s 698

NJA 1996 s 223

NJA 1996 s 700

NJA 2000 s 404

NJA 2006 s 638

NJA 2013 s 117

NJA 2013 s 1250

NJA 2021 s 943

EG-domstolen

EG-domstolens dom i mål 6/64 (Costa v. E.N.E.L)